Ч. 9. ВЕРЕСЕН

ПЕРЕДПЛАТА
„ЛІТОПИСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"
НА 1934 РІК

Річна передплата 13 зл., піврічна передплата 7·— зл., чвертьрічна 3·50 зл. — Ціна числа 1·20 зл. — Для членів „Червоної Калини" чвертьрічно 3·— зл.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини" та впис членів: в Сполучених Державах Північної Америки: Myron Surmach, 103 Avenue A. New-Jork, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskyj Hromadskyj Vydavnycyj Fond, Praha-Vrsovice, Brozikova ul. c. 390. — — Конто П.К.О. ч. 410.185.

АДРЕСА:

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ", ЛЬВІВ, ЗІМОРОВИЧА Ч. 20.

Почт. скр. ч. 43.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VI. Річник

ЧИСЛО 9 ВЕРЕСЕНЬ 1934

„ОЙ ВИДНО СЕЛО...“

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

DE PROFUNDIS

І жирний тук і злоті ріки й море...
І прозолоть досвітня ізза гір
Понад ланів розораних простори —
І в синю даль осінню лине зір...

Ген... срібна пряжа шовковопромінна
Летить до піль з таємної руки;
Палким вогнем горить краса нетлінна —
І в синю даль далеку йдуть думки.

З берези вділ янтар сновійно кане
На хрест стрілецький, що мов труп зогнив —
Ще рік перейде і сліду не стане...
Падуть думки безкрилі серед нив...

Падуть думки, пече у серці рана —
Нащо нам, Господи, Твоя краса,
Як наша вся душа з гашишу пяна,
А Ти не чуєш нас у небесах?...

Як половіють радощі й надії,
Як люд Твій мре і ржеться сатана —
Як зглухли дзвони в Київській Софії
І чаша горя випита до дна...

Комітет несення помочі полоненим стрільцям Української Армії в Белзі

Подав *С. Г.* на основі оповідань одної з орґанізаторок Комітету.

Дня 15. травня 1919 р. почався загальний наступ польських військ на цілій галицькій і волинській боєвій лінії. Під напором свіжих (частини ґен. Галлера), кількакратно переважаючих сил противника У. Г. А. почала відступати. З відворотом частин У. Г. А. на схід, богато передових українських громадян подалося за армією. Та друге стільки залишилося на своїх місцях, надіючись — зрештою, як і тамті — на скорі успіхи У. Г. А. і її поворот. Щоби забезпечити спокій в запіллі польської армії, прийшла филя арештувань і інтерновань. Ясно — до таборів інтернованих попали найактивніші одиниці. Колиж боєва лінія пересунулася далеко на схід, а згодом злучені армії У. Г. А. і У. Н. Р. розбили большевиків і пішли походом на Київ, з таборів почали поволи вертати інтерновані.

Між іншим з Белза вивезено до „Obozu jeńców i internowanych“ в Перемишлі кілька осіб з поміж жіночої молоді.

Коли вони вернули домів, в Белзі були вже полонені стрільці Української Армії, яких тут привезено на роботи в полі підчас сінокосів і жнив.

Полонених було понад сотня. Приміщено їх в жидівській божниці і бараках. Рано, кожного дня, виходили вони до праці до дворів, положених в дооколичних селах. Вечером вертали до Белза на нічліг. З яких вони були частин, з яких околиць і чи між ними були старшини і підстаршини, трудно було довідатися. Передтим — таборові злидні, а тепер — тяжка праця та лихі харчі складалися на долю тих стрільців. Наслідком цього стрільці почали занепадати на тиф.

Щоби бодай в малій мірі зарадити лихові, за ініціятивою жінок, які перебули і повернулися з таборів, в перших днях липня 1919. р. повстав в Белзі Комітет допомоги полоненим стрільцям армії. Ініціяторки бачили а навіть самі користали з допомоги такого Комітету в Перемишлі і тому найліпше знали, що і як можна допомогти тим, які опинилися за дротами.

Як було сказано, Комітет повстав з початком липня, без формального вибору проводу і сповняв своє важне завдання до кінця вересня 1919 р. Існування Комітету зголошено у команданта транспорту полонених і у команданта постерунку. Комітет вів у власнім заряді кухню, де варилося харчі полоненим. Харчі спершу давали свідомі міщани Белза, а опісля і селяни дооколичних сіл, як Гори, Жужеля, Жабча мурованого, Перемислова, Виткова, Тушкова і других. В дні, коли полонені працювали, варилося густі, молочні зупи і її разом з хлібом полонені діставали вечером, коли вернули з праці. В такі дні виходило звичайно 20 до 30 літрів молока. В неділі стрільці діставали обід (зупа, пироги або мясо). Хорі діставали чай, росіл і булки, очевидно в міру спроможности Комітету.

Українське міщанство і селянство до праці Комітету ставилося дуже прихильно і само помагало, чим лиш могло. Харчів Комітет мав все подостатком. Міщанство і селянство само зносило або коли хто ходив від Комітету, радо давало муку, кашу, солонину, набіл, мясо, ковбасу а також гроші. Це годиться підчеркнути, бо після довгої війни нікому не переливалося. Крім цього в неділі і свята свідомі міщани приходили пома-

гати ладити обід, а коли кого з Комітету стрічали на дорозі, то питали чи не треба щось помогти.

Очевидно, що така постава загалу до праці Комітету була сіллю в очах сусідів і тому посипалися ріжні доноси до коменданта, мовляв, Комітет порозумівається з полоненими і таке інше. Наслідки цього були приміром такі, що підчас ліплення пирогів стояв вояк, щоби хто не вложив до середини яких карток.

Так Комітет опікувався полоненими стрільцями майже два місяці, доки їх не перевезено на роботу до Стай, найблищої стації желізн. Тут в ни працювали ще місяць і тоді Комітет доставляв їм харчі два рази тижнево. Підводи давали міщани даром.

Коли сезон робіт в полі скінчився, стрільців відвезли, а Комітет перестав існувати. Харчі, які остали, відвезено до Українського Горожанського Комітету у Львові, який теж опікувався полоненими.

Такий Комітет повинен був існувати в Белзі від 27. січня 1919 р. то є від дня відступу частин УГА. з Белза, бо від тоді тут стало передержувано полонених і ранених стрільців Української Армії до відїзду транспорту через Угнів—Раву Руську—Белзець до Замостя, Берестя Литовського і дальше. Друга справа, чи на існування Комітету в полосі боєвої лінії (а через Белз цілий час, від 27. I. до 15. V. переходила боєва лінія) булаб згодилася команда польських військ.

Ось вам малий образок одного із багатьох обовязків жінок.

ТОВАРИСТВО „УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ" ім. ПОЛК. ДМ. ВІТОВСЬКОГО У ВІННІПЕҐУ.

1. Сидять з ліва до права: П. Матвійчина, Д. Микитюк, секретар Т-ва, Ів. Байдак. А. С. Брик, голова Т-ва, Н. Урбанович, А. Ґосподин, О. Любчинський.

2. Стоять, перший ряд з ліва до права: М. Клиник, П. Пазій, П. Кошівка, П. Бартошик, Г. Лазар, А. Олексюк, П. Брик.

3. Стоять, другий ряд з ліва до права: Р. Маціцькевич, В. Кацаба, Н. Оліярник, М. Васильків, А. Мізерота, С. Сивак, В. Глущак.

Арештування „москвофілів“ в Самборі 1914 року.

Написав *о. Франц Рабій.*

Усім відомо, що в роках 1912—13—14, русофіли в Галичині не крилися зі своїми симпатіями до Росії. Вони основували бурси для хлопців та пансіони для „Русских дівиць“. Настоятелями цих пансіонів та бурс були відомі русофіли, а вчителями (-льками) були одиниці спроваджені з Росії. Впоювали вони в душі доростаючої молоді любов до Росії та ненависть до всього, що українське.

Австрійський уряд бущімто не добачував антидержавної поведінки русофілів, давав дозволи на основання ними товариств, а потайки нотував собі їх пориви та з хвилею вибуху війни постарався унешкідливити діяльніші одиниці з поміж них.

З вибухом світової війни 1914 р. намісництво розіслало до всіх старость списки москвофілів, яких припоручипо увязнити, або взяти під поліційний нагляд. Це отворило поле нашим сусідам, що мали владу в руках, повести подвійну гру. Деякі русофіли, що були з ними в тіснішому співжиттю, тихцем довідалися про тайні припоручення намісництва та на час виїхали. Почалися арештування по містах та по селах. У першу чергу звернено увагу на священиків та діяльніші одиниці з поміж русофільської інтелігенції.

Між першими увязненими в Самборі найшлися: о. Хиляк, о. Криницький, о. Л. Козаневич, п. Копистянська та ученик Л. Козаневич. Я як декан увязнених священиків та як душпастир своїх парохіян уважав за свій обовязок взяти їх в оборону. Старостою в Самборі був тоді людяний та культурний чоловік п. Лемпковський. На моє прохання та представлення справи, виняв він із бюрка якесь тайне письмо та покликуючись на нього сказав, що не всилі нічого зробити. Вкінці дався переконати та коли я підписав запоруку й заяву льояльности арештованих супроти австрійського ряду, випустив їх усіх на волю.

Незабаром о. А. Козаневича увязнено вдруге та привезено до Самбора. І тепер вдалося мені зробити, що староство інтернувало його на мою відповідальність у власному його домі. На другий день, знову дали мені знати, що о. Козаневича арештують. Негайно пішов я і застав там австрійського жандарма, що на приказ своєї влади мав о. К. припровадити на жандармерію. На жандармерії довідався я, що сусід, жид (пекар) зробив донос на о. К., що він є російським шпигуном. По виясненню справи о. К. залишився на волі, конфінований дальше староством у свойому домі в Самборі. За увязненим його сином о. Е. Козаневичем парохом Страшевич, інтервенював я особисто в старосамбірського старости та тільки те випросив, що не вивезли його разом із другими арештованими до Перемишля, а залишили в вязниці в Старому Самборі та видали дозвіл на ріжні полекші для нього.

Других, опісля вязнених москвофілів, не придержували вже в самбірській вязниці, лише просто вивозили до Перемишля. Між цими найшлися: О. Полянська, о. Хоміцький, др. Цюк та інші. Декотрих знову москвофілів, австрійські війська при відвороті вязнили та забирали зі собою напр.: о. Береського з Корнич. Між останніми увязненими найшлося також багато українських селян, яких вязнили при відвороті війська (особливо мадяри), на підставі доносів місцевих жидів.

Тимчасом війна розгоріла на добре. Москалі в скорому темпі посувалися на Львів, а в Самборі найшлася незабаром одна з австрійських команд.

Почалися тепер вязнення діяльніших священиків - українців, учителів, взагалі української інтеліґенції, якою були переповнені самбірські вязниці. Увязнено: о. Боберського, о. Петрика, о. Мельника, о. Бордуна, мого сотрудника о. Чайківського, а о. Турянського з Городища вязнила жандармерія в Кранцберґу (Калинові) та вивезла просто до Перемишля.

До мого дому назначено австрійського майора з адютантом на мешкання. З ними часто вечорами заводив я балачку. Я розповів майорові, що саме тепер увязнено найдіяльніших українців у повіті. Сказавши це попрохав я його про раду та поміч. Дуже здивований тим майор відповів „найкраще йдіть до ґенерала та розкажіть йому це все. Я приготую ґенерала на те, що Ви завтра о год. 10 рано прийдете до нього на авдієнцію“.

Штаб цього ґенерала містився в будинку II-гої державної ґімназії. Коли я ввійшов до будинку та повідомив дижурного підофіцера про ціль мойого прибуття, побачив я коло себе двох узброєних вояків. Вони повели мене на I-ший поверх під двері ґенерала та на коридорі веліли мені заждати. Коло дверей стояло крісло, на яке хотів я сісти та один із вояків відозвався до мене „прошу стояти, Вам сідати не вільно, бо Ви арештований“. По хвилині відчинилися двері останньої кімнати на тому самому коридорі і звідти вийшов самбірський підпрокуратор п. Качмарчик. Він подивився на мене і збентежений завернув у кімнату, з котрої вийшов. По цім догадався я, хто є справником мого арештування, бо п. К. був моїм політичним противником, із останніх виборів. По якомусь часі вийшов ґенерал та гнівним піднесеним голосом звернувся до мене по німецьки:

— Ми австрійське військо найшлися тут мов у краю неприятелів, населення робить нам пакості, нищить дороги, а Ви священики замість повчити нарід, самі так поступаєте немовби були ворогами нашої держави.

У цьому місці перебив я ґенералові його грімкі слова:

— Пане ґенерале, саме в тій справі прийшов я до Вас. Ми українці є вірними та льояльними горожанами австр.-угор. держави. Ми знаємо, що охорону нашої Церкви та розвій нашої Нації завдячуємо Австрії. Ми з тривогою слухаємо, що діється та боїмося московського наїзду, який нищить нашу Церкву та Націю. Пане ґенерале, я сам тепер у Самборі, а рідню з остраху перед знущанням росіян вислав уже давно в гори. З яким болем серця довелось мені почути від Вас, що саме ми українці є ворогами та зрадниками австро-угор. держави. Найкращі одиниці з посеред. укр. священства та інтеліґенції, замість бути разом із своїм народом, щоби його повчати, кріпити та проводити, заповнили самбірські вязниці". (Тут слези жалю сплили по мойому лиці).

Ґенерал наблизився де мене, взяв мене за рамя та сказав:

„Не плачте, отче, я Вам вірю. Прошу, підождіть". Негайно прикликав дижурного старшину, велів йому піти до кімнати, з якої був вийшов п. підпрокуратор К. та дав йому якийсь тайний приказ. Опісля звернувся до вояків та дав їм знак, щоби віддалилися. За малу хвилинку вийшов якийсь поважний пан і чемненько приближився до ґенерала. Пан ґенерал гостро звернувся до нього:

— Пане надраднику, ви мене зле поінформували, ви мене обманули! та тупнув на нього ногою. — Я дав приказ повязнити москвофілів, а ніяких українців. Я їм вірю, це гарні люди. Ідіть негайно до старости та скажіть йому, що я приказую всіх увязнених українців випустити на волю!

Звернувшись до мене сказав:

— Будьте такі добрі й підіть разом із ним.

Ґенерал зійшов зі мною з першого поверха та відпровадив мене до входових дверей. Я прощаючись із ґенералом сказав:

— Пане ґенерале, будьте ласкаві, скажіть мені Ваше прізвище, бо хочу моїм товаришам подати до відома, кому завдячують вони своє звільнення.

— Ґенерал Пфеффер — (пізніший командант міста Львова) була відповідь. За дверми ґімназіяльного будинку представився мені п. надрадник „радца намесніцтва Федоровіч".

Мов лискавкою рознеслися по Самборі слова ґенерала так, що заки я зі секретарем староства п. Лебіщаком дійшов до суду з увільняючим письмом, уже на зустріч мені вийшли всміхнені та вдоволені українці дякуючи за заходи коло їх звільнення. Скорим ходом розійшлася вістка про увільнення українців, по цілій околиці, а вже пополудні того самого дня приїхав до мене о. Явірський (посол до краєвого сойму зі Старосамбірщини) та звідомив мене, що турчанський староста Давкша увязнив усіх діяльніших укр. священиків та вчителів і прохав про поміч для них. Район цей не належав до ґенерала, тому я телеграфічно віднісся до намісника Коритовського у Львові. На другий день коло 9 год. рано приїхав автом до Самбора, з припоручення намісника, староста Ґобатта з якимсь своїм товаришем. Коли провірили джерело мого звідомлення, відїхали автом негайно до Турки. На другий день повідомлено мене, що староста Давкша засуспендований, усі українці звільнені з вязниці, а товариш, з яким п. Ґобатта був у мене, став управителем староства в Турці.

Цього не могли простити мені мої політичні „приятелі". Задумали вони позбавити мене довіря в ґенерала, зробити з мене небезпечного лицеміра та як ворога держави мене увязнити. Того самого дня пополудні прийшов до мене самбірський рабін п. Левін та повідомив мене довірочно, що я буду арештований. Я негайно пішов до старости п. Лемпковського, заявив йому, що знаю про постанову мого арештування та зажадав взяти мене в опіку. Тоді п. Л. звірився мені, що він уже на ділі старостою не є.

— Вам відомо, яка тепер політична партія при владі. Лише зі своєї сторони можу Вам обіцяти, що як довго я в Самборі, не позволю Вас арештувати, та з хвилею мого виїзду не можете тут залишитися.

За два дні п. староста Л. підводою виїхав зі Самбора, про що мене повідомив. Я мав приготовані коні та ще цього самого дня, здавши тимчасовий заряд парохії шваґрові о. Л. К(озаневичеві), виїхав зі Самбора в напрямі Ст. Самбора.

У три дні пізніше москалі заняли Самбір. Я з родиною перебував в околиці Лютовиск (ліск. повіту). Тут перебував також русофіл о. Васильkевич (парох Горішнього Лужка), жандармерія увязнила його та на мою запоруку його льояльности випущено його на волю.

З хвилею мого виїзду зі Самбора, в самбірській вязниці остало лише двох русофілів п. К. і п. П(авліков). Залізниці були вже нечинні, тому спокійно ждали вони в вязниці на прихід москалів. Коли австр. власти опустили Самбір, самі вони відчинили собі двері тюрми. Москалі обох цих панів щедро надгородили. Один став градоначальником Самбора, а другий предсідником апровізації для самбірськ. населення.

Не зважаючи на мої старання при звільненню русофілів у Самборі, довідався я пізніше, що я був предсідником якогось неіснуючого товариства „Чорна Рука", що мало видавати австр. властям русофілів.

У Відні стрінув я більше, як сто священиків-українців, що опинилися тут по звільненню з Талергофу.

Спомини розвідчого старшини 1919-23 рр.

На Великій Україні

ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА Н. К. Г. А.

Написав: *І. Вислоцький.*

(Докінчення)

Для доповнення образу мушу ще згадати про те, як наші розвідчики умирали.

Жовнір в бою умирає серед своїх, пращається з близькими і товаришами, переказує дещо родині. Хоронять відтак свої. Ранений має свою лікарську поміч.

Розвідчик гине звичайно в руках ворога, який всіми способами, звичайно дуже тяжким мученням, старається вимусити з нього зізнання. Це діється майже в кожній армії і буде діятися, бо інформації, які може дати чужий розвідчик про чужу армію, можуть бути дуже корисними, можуть защадити багато своєї крови і життя чимало своїх борців.

Не буду тут описувати ті випадки, про які я чув від інших розвідчих старшин, а обмежуся лише на пару випадків з моєї праці, випадків, які сталися на моїх очах.

В часі наступу на Київ, коли я мав роздобути большевицьку інструкцію про способи боротьби піхоти проти танків, була можність цю інструкцію одержати лише через напад на полеві почти і крадіж у штабів в запіллю ворога та точним переглядом всеї почти. Я мав тоді бричку, пару коней, чуру-візника і 3 хлопців розвідчиків. По всіх почтових урядах я забирав всю кореспонденцію і відтак з розвідчиками її переглядав, корисне задержував а решту палив.

Десь під Фастовом я таку кореспонденцію, забрану большевикам, перелистовував разом з розвідчиками. Було се на селі — в окремій хаті. Несподівано до села вскочила большевицька кіннота. Я з чурою вискочив через вікно, розвідчики без мого відома тільки що вийшли на село за молоком і їжею. Мій чура вхопив руч. кулемет, я карабінок і ми поза хати втікли на кладовище — з котрого дістались в ліс. Всіх трьох розвідчиків зловили большевики, була це частина большевицьких військ, які пробивалися від Одеси на північ. Було це вже під вечір. В селі було досить тихо, отже я вийшов з чурою з ліса і дібрався до кладовища. Тут поміж кущі схований, побачив я, як одного з моїх розвідчиків (всі три були мені, на мою просьбу, приділені розвідчим старшиною одної з бриґад III-ого корпусу), привела большевицька стежа 6—8 чоловіка на кладовище і тут примусили того розвідчика викопати собі самому гріб. Відтак один з большевиків вистрілив до нього з боку в долішню щоку, котру револьверова куля, вистрілена на 2—3 цм. від тіла, розторощила цілком. В тім моменті підійшов мій чура Михайло з ручним кулеметом „Люісом", сипнув по большевиках, котрі прожогом розбіглися — але половина лежала убита і тяжко ранена на землі. Витягнули з гробу свого розвідчика, скинули туди всіх большевиків і після перевязки принесли до найближчої хати. Большевиків в селі вже не було. Розвідчик цей, 16—17 літній хлопець, ґімназист, син священика десь з під Підгаєць — назвиська на жаль не памятаю — жив, говорити не міг, долішня щока була цілком розторощена. На тілі мав кілька вирізаних тризубів — улюблене большевицьке знущання. Просив папір і олівець — дістав — написав просьбу, щоби його добити — що таким калікою жити не може і не хоче жити. Не міг я цього зробити — хотяй така прислуга не є в війні рідка і на мій погляд дуже гуманна.

В ночі, як ми всі спали, встав, тихцем дібрався до мого бравнінґу, який лежав під моєю головою і застрілився. Зіставив картку з написаними словами „за Україну гину — передайте родичам, що чесно згинув".

Другого розвідчика привели селяни мені на другий день — збожеволілого від мук. Мав обрізані шаблею всі пальці на руках і розбитий ніс, вибите око. Селяни оповідали мені, що большевики того розвідчика уважали за перебраного галицького старшину і хотів вимусити зізнання —а випустили, як бачили, що розвідчик збожеволів. Що пару хвилин викрикував несамовитим голосом „мамо, мамо, не дай мене". Цей крик, мені призвичаєному до всякого на війні від 1914 року, причувався ще довший час. Закаження крови коло носа докінчило муку цього розвідчика, який, як по смерти показалося, був дівчиною літ 18—19. Хто це був — не довідався я, не знав цього і розв. старшина бриґади, який мені цього розвідчика приділив.

Третього розвідчика принесли мені також селяни. Большевики, почувши мій кулемет, з якого стріляв мій чура, думали, що наша піхота є в селі, сіли на коней і втікли зі села. Третього розвідчика, звязаного примусили бігти з ними разом з кінними а за селом привязали до колоди і кинули до ріки, де найшов смерть.

Знаю ще інші випадки. Пару днів пізніше, під сел. Мотовилівкою, злапали одного нашого розвідчика. Переслухував його сам начальник „Особаго Отдела". Відтак коло стації Мотовилівка в лісі, розібраного до гола, звязаного і привязаного шнуром до дерева, кинули до великого гнізда чорних муравлів. На це місце я дістався аж на другий день — зараз після заняття стації Мотовилівки галицьким військом — треба було бачити цього нещасного ще живого чоловіка — опухлого, покусаного муравлями, які залазили масами до очей, носа, уст, горла. Цей сам большевицький начальник „Особ. Отдела" засік залізними дротами другого нашого розвідчика до

смерти та при тій роботі так нею перейнявся, що не замітив відступу своїх частин і попався в мої руки під містом Васильковом.

Так вмирали наші розвідчики.

Ні одна армія в світі не знає полону для чужих розвідчиків — але ні одна не знущалася так по звірськи, як большевики. Кожна армія має для розвідчика одну і ту саму кару — смерть через повішення або розстріл — большевики мали десятки рафінованих способів звірських тортур.

ПОЛЕВИЙ СУД І. КОРПУСУ У. Г. А. БЕРДИЧІВ 1.І. 1919.
З правої до лівої сидять: пор.-суддя Кізь, сот.-суддя Шалинський, судовий четар Підляшецький, сот.-суддя Величковський, хор. Ярема, пор.-суддя Кук, пор.-суддя Волощак і бул. Мацюрак (профос). Стоять: ст. дес. Матвісів, одн. десят. Пшеджимірський, хор. Філяс, хор. Раставецький, чет. Товарницький, од. дес. Грабар. сот. Величковський, заступник хорого нач. пол. суду сот.-суд. Ластовецького.

З другим нашим ворогом розвідкою російської добровольчої армії не приходилося мені на фронті стрічатися, длятого її я вже не мав змоги пізнати і так добре як большевицьку. Однакож знаю добре, що проти нас, галицької армії працювала дуже енерґійно, створивши окремий розвідчий апарат з наших галицьких кацапів, котрі втиснулися відтак до наших частин як поворотці з полону, утікачі з придніпрянських частин і т. д. Після переходу за Збруч, вони повтікали до большевиків, в надії, що ті як москалі радо їх у себе приймуть для спільної праці над відбудовою „великой неделімой Расії" — але гірко завелися, большевики їх майже поголовно порозстрілювали, взявши їх за наших розвідчиків.

Також добровольчий розвідчий персонал проти Польщі складався майже виключно з галицьких кацапів завдяки їхньому знанню польської мови, Галичини, та фактичної самопосвяти для Росії. Будучи в Одесі, в канцеляріях добровольчої розвідки Коновалова, я мав змогу бачити одного разу відправу 7 кацапів-розвідчиків добр. армії до Польщі. Це зовсім зайво, по пяному, хотів шеф добровольчої протипольської розвідки блиснути мені до очей, як енерґійно та інтензивно вони працюють проти Польщі. Тоді показав мені ще щось 2—3 звіти одержені з Галичини, наскільки собі пригадую з Люблина і ще якогось міста. Добровольча армія приготовлялася тоді до порахунків з Польщею, а ми Галичани мали їм в тім ділі помагати — як мені це сказав сам Коновалов. Наскільки ми в Одесі бачили — добровольча армія була певна свого успіху.

З тим шефом протипольської добровольчої розвідки стрічався я ще 2 рази на еміґрації — раз при другім моїм побуті в Білгороді, в Югославії, а другий раз у Празі в Чехословаччині, коли він зробив мені візиту з просьбою, щоби одного кацапа-галичанина (Русенка) арештованого в таборі в Ліберці — пустити на волю. Тоді знову прийшла балачка на протипольську працю — і він предложив мені співпрацю, видячи, що у нас тоді не було жадної активної протипольської розвідки.

На закінчення опису періоду „Україна" скажу кілька слів про хиби в орґанізації і праці галицької розвідки. Наперед застерігаюся, що провід розвідки, то є шеф її, пор. Ковальський зробив все, що було можна зробити. Кращого орґанізатора, кращого розвідчого старшини, меткішого я в нашій армії не бачив і не знаю, та сміло твердджу, що не було.

Орґанізаційні хиби були незалежні від пор. Р.

Присяга новобранців-гарматчиків запасної батерії в Коломиї. Грудень 1918 р.

Ковальського — а залежні виключно від уряду. Обставини чисто галицькі — а відтак тимбільше на Придніпрянщині вимагали іншої орґанізації всеї розвідчо-поліційно-жандармської служби. Розвідка мала мати більшу вільність, більшу компетенцію, але не повинна була нести тайної поліційної служби. Для цеї праці повинен був бути витворений спеціяльний апарат — котрий працював би з розвідкою рука в руку а позіставляв розвідці можність посвятити весь свій персонал — і так дуже малий — всю енерґію для праці офензивної а частинно і дефензивної розвідки.

Хибою була повна ізоляція розвідки від полевої жандармерії — а ця остання повинна була мати характер більше полевої поліції з поділом на відділи кримінальний і загальний. Полева жандармерія у нас не була нічого іншого, як добірні відділи піхоти.

В праці розвідки все великою перешкодою була ця загально у галицької суспільности а тим і у резервового старшинства принята погорда для розвідки і поліції. Розвідчик був все і всюди уважаний за безхарактерну людину, що слідить за всіма. Тут багато лиха наробила ця наша галицька моральна і духова „вищість“ над мілітаризмом, шпіцлівством і т. под., ширена особливо між молоддю. Наслідком того за австрійських часів ніхто не йшов до розвідчої, поліційної і жандармської служби на старшинські місця — і в висліді наша галицька армія і наш уряд опинилися без розвідчих, поліційних і жандармських своїх спеціялістів.

В часі, коли такі свободолюбиві і культурні народи та держави як Франція або Анґлія, не могли обійтися без спеціялізовання розвідок і поліцій — у нас майже кожний інтеліґент — чув погорду до поліції, був глибокого переконання, що розвідка це зайва, неморальна установа.

А загально є знаним що „Intelligence Service“ придбала Анґлії більше кольоній, підбила більше народів як анґлійська армія.

Наша жандармерія не була використана як слід — та годі було того й очікувати, щоби молоді 22-літні хорунжі, які не мали не то теоретичного або практичного фахового знання, але навіть загального життєвого досвіду, могли провадити в конструктивній праці (—якої не знали —) старих жандармів літ 35—45, майже посивілих в жандарській службі. На цю тему я чув від наших жандармів чимало жалів і болів. Ті молоді хорунжі, звичайно протекційні діти, дуже часто хорунжими іменовані аж українською владою — досить часто поводилися зі старими жандармами, як з рекрутами.

З тими хорунжими розвідчий старшина не міг, і в випадку конечної потреби, ніколи договоритися — на тім терпіла лише праця і діло не лише жандармерії, але в великій мірі і розвідки.

Наші вищі урядовці і дипльомати були новиками в орґанізації державного апарату — не придавали значіння розвідці — не витворили, себто не дали можности витворити сильний розвідчий і дефензивний апарат — на Україні а й відтак на еміґрації, коли большевицька пропаґанда зжирала нашу еміґрацію і інтеліґенцію, та коли зі сторони большевиків йшли повною парою енерґійні приготовання до орґанізації і викликання червоного повстання в Галичині.

Голубячий приятель

З переказу очевидців — написав *Ів. Шелестинський.*

Його Іваном Стецьком звали. Походив зі села Водник, бобрецького повіту. — Середнього росту, з чорним, наїженим волоссям, з неозначеним лицем, з ротом, немов в декотрої пташини, що в кутках уст не конче дбає про порядок, — на перший погляд робив враження загадочного чоловіка.

Був дивним, замкненим в собі. Міг спокійно зачислятися до породи людей з довгими руками... До того великий знавець у своєму ділі був. — Забаглося часом дикого мяса; брав рушницю під паху та йшов у панський ліс, не зважаючи на те, що побережники пильно стережуть.

Вмів напричуд добре обходитися з всілякими машинами, а особливий дар мав до розмикання замків. Чув також антипатію до вибраного жидівського народу.

Та найбільш особливою заміткою в його житті було те, що вся звірина, в першій мірі крилата бачила в ньому свого приятеля. — Як пішов селом, то з невідомої причини всі голуби й кури летіли за ним, як нетлі до світла. Нераз збігалися поважні господиньки до нього на скаргу, що: „Два білі, один сивий, а один рябий голуби їм пропало“, — або що „чубата і краса курочка їх покинула...“ — Стецько з невинною міною відповідав:

— „Я їх не кличу, вони самі за мною летять“.

А вже не дай Боже, як властитель голубів погнівався чого з Стецьком:

— „Чекай, чекай будеш ти мати голуби“. — грозив Стецько і до дня ні одного голуба у властителя не ставало. Однак не треба думати, що може Стецько вбив їх. Ні. Він був найліпшим приятелем їхнім. Сідали йому на рамена, на голову: він їх пестив, цілував, годував, а вони з вдячности білили йому убрання, головно на плечах і шапку... Та він на те не зважав. А як поїде до Львова, то навіть ті найдорожчі, почтові голуби й службу покинуть, а за ним летять. З цього приводу і поліція з ним до діла мала. Та він все заявляв, що голубів не кличе, що „вони самі до нього летять“. — В цьому була якась не вияснена психольоґами його життєва тайна і він з тою тайною і згинув.

Крім того, як вже згадано, і інша звірина, в першу чергу коні, оказували йому беззастережний послух і той власне послух являється

найбільше дивним та загадочним в житті Івана Стецька.

В 1915 році його як 17 літнього хлопця приділено до австрійської армії. Служив він там вірою і правдою, чи ні, це не важне, а важніше те, що він досить часто бував в дома: дезертирував.

З вибухом українсько польської війни зголосився як охотник до УГА. Служив в 2-му Станиславівському курині, 4-ої сотні під командою сот. Загайкевича, як довозчик амуніції до фронту. В потребі орудував скорострілом. Був великим очайдухом. Як почув десь про небезпеку, зараз кидав найпильніще діло і заявляв:

— Не маю коли. Мушу йти.

І вертав все зі здобичею. Зайшов ніччю в Ходачкові між польські відділи. Проти нього йде старшина.

— Де є українці? — питає.

— Тут вже всюди є українці, — відповідає Стецько, — а тільки ще оттам нема. І показав в сторону, де якраз були вже українці. Ворожого старшину забрали в полон.

Поза пригодами, котрих сам шукав, на свому возі мав все, що тільки потрібно в війні, та нераз мав і таке, що в той час вважалося великою рідкістю. На возі обовязково знаходився австрійський ще скоростріл „Шварцльозе“ і кілька пак куль до нього. — До драбини воза були поприбивані два колики, а до них знowже прибита жердка, де було часто-густо порозвішуване його білля. Та що найважніше: Хоч він нераз з своїм возом знаходився в правдивому пеклі, хоч кулі свистали аж заводили; понад його возом все летіла хмара голубів — його приятелів, а в задній части воза була зроблена йогож руками примітивна клітка, в нійже сиділо все два до чотири голуби тих найдорожчих, чи найрозумніших. Не лякалися вони ворожих куль так, як не лякався і сам Стецько.

Все стрілецтво знало його і не кликало його вже навіть „Стецько“, а називало його мякшим іменем: „Стецик“.

Везе раз Стецик зі своїми голубами амуніцію, скорострільчик Дацко чухає потилицю, куль не стало. Віз тарахкотить, хтось десь стріляє, нічого не можна розібрати. Тут Стецькові голуби зі страхом злопотіли крильми та почали розбігатися немов перед яструбом, бо надлетів ворожий аероплян.

— Чекай, чекай, — кричить Стецик до Дацка, — я маю фосфорові кулі!

Скинув пачку з кулями; скорострільчик схопив її, заложив ленту.. та... та... та... довкруги ворожого аероплята закурилося. Почав хилитися, летіти боком, врешті зайнявся і впав, правда вже на ворожому боці.

Біля Нараєва йшов вже другий польський наступ. Хлопці десь годованого пацюка захопили: шкода, щоб ворогам зістався, — на віз між скоростріл і кулі до Стецика впхали. Не дуже так сильно звязали пацюка, — не мали твердого серця. І скорострільчик Поваленний на возі примістився. А поляки йдуть, — лінія за лінією наступають, лізуть без стриму. Поваленний стріляє аж зіпрів. Ради не годен дати. Не дуже привязаний пацюк також почав бунтуватися; оказувати охоту зістатися. Поляки наступають, страх!

— Давай небоже мені скоростріл, а сам поганяй коні, — кричить Стецик до Поваленого.

Схватив скоростріл, сів немов на коня, на збунтованого пацюка на возі і косив, косив густо, цільно аж вороги мусіли спинитися. — А на збунтованому пацюкові ще таки того дня хлопці помстилися: зарізали й зїли. Правда, що Стецикові мало що з того обірвалося. Та він на те не зважав і нераз бачучи голодних стрільців, ішов в саму пащу ворога, „бо моя машинка їсти хоче“. І все приносив поживи.

В селі Петрівці на Поділлі хлопці десь роздобули муки, Стецик пожичив в господині діжі й заходився місити тісто; печи хліб. А тут стрілянина почалася: ворог наступ поновив. Хлопці розбіглися, повтікали, а Стецик з діжею та тістом і собі втікає. — Вибігла господиня, — власниця діжі — кричить:

— „Віддай діжу, віддай“!

— Мамусю, я вам зверну, — відповідає Стецик, — але шкода тіста зіставити ворогові. І втік таки з діжею.

Бог знає, де пекли стрільці, та де їли той хліб, але де був Стецик, там мусіла бути й пожива, хочби її прийшлося аж з самого Львова дістати. При тому ніколи не забував за своїх приятелів-голубів і вони під його опікою чи не найкраще були вивіновані в цілій Українській Армії.

Мав Стецик тих пригод десятками цілими. Всіх не перелічити.

Дивна людина з нього була. —

Десь на полі біля Вапнярки згинув від большевицької кулі. Три дні по тому полі після його смерті, кружляло велике стадо голубів галицьких та може й наддніпрянських.

Згинув як оборонець української волі, котра немов його голуби, в той час літала по Україні. — А зараз на його може забутій могилі без хреста, в соняшну літню годину, в осінню тиху нічку, в зимовий білий час, в весняно-надійну днину сідає задуманий сивий голуб та тихо воркує, нікому незрозумілою мовою переказує світу про дивне, загадочне життя, що отут спочило. І на зазив старого, сивого голуба злітається велика громада інших голубів та починає свою голубячу молитву над тільки її відомими мощами свого приятеля.

Дещо з історії III. Ґрупи „Глибока“ VIII. Самбірської Бриґади

Подав: *Р. П.*

В листопаді 1918 року назначила Команда Ґрупи „Південь“ (відтак Команда III. Галицького Корпусу) в Стрию, полковника Антона Кравса, який щойно приїхав з Відня з більшим траспортом наших стрільців до Стрия, щоби зорґанізував боєвий відтинок Рудки—Городок Ягайлонський—Перемишль та Перемишль через Хирів на полудне до Карпат. Про завязок боєвої ґрупи та про перші бої на тім відтинку написав статтю полковник Кравс під заголовком „Завязок моєї ґрупи“, друковану в „Українськім Скитальці“ чч. 16—17 з 1922 р. Осідок його ґрупи був у Хирові відтак у Глибоці. По боях за Хирів дня 4. лютого 1919 року переніс полковник Кравс осідок ґрупи з Глибокої до Самбора, а цілий відтинок Рудки—Городок—Перемишль та Перемишль Хирів—Карпати поділив на три ґрупи:

I. Ґрупа „Рудки“ — командант сотник Гоффман.

II. Ґрупа „Крукеничі“ — командант підполковник рос. служби Шепель відтак майор Володимир Федорович.

III. Ґрупа „Глибока“ — командант сотник Михайло Федик. Всі ті три ґрупи підлягали команді VIII. бриґади в Самборі відтак команді дивізії в Самборі, якої командантом був полковник Антін Кравс.

Сотник Михайло Федик був до часу назначення його командантом III. ґрупи командантом V-ого куріня та відбув від 1. листопада 1918 року з тим відділом всі походи та бої початків визвольної війни. Він зорґанізував ґрупу „Негрибка“ та брав участь у боях під Перемишлем, Добромилем, Новим Містом, Ніжанковичами та Хировом.

Назначення його командантом III-ої ґрупи повитали всі, хто його знав, дуже радісно, бо бачили, що в нім живе дух відваги та сміливости.

Як шефа штабу прибрав собі сотника Жиґмонта Лянґа, дотеперішнього команданта 1-ого куріня, який з 1. марта 1919 року був назначений шефом штабу при II-ій ґрупі Крукеничі. На його місце прийшов поручник Ганс Ерліх. Значковим ґрупи став четар Роман Лисович, який щойно прибув до ґрупи як командант 45-ої похідної сотні з Окружної Команди в Стрию.

Доповнення, яке одержувала команда ґрупи, походило переважно з Окружної Команди Стрий та Самбір та складалося переважно з повітів Стрий, Сколе, Калуш, Долина, Болехів, Самбір, Дрогобич, Жидачів, Журавно, Миколаїв.

Від часу зорґанізовання III-ої ґрупи, то є від перших днів лютого 1919 року прибули такі більші доповнення: в л ю т і м 44 і 45 похідні сотні зі Стрия в силі 240 стрільців, яких пороздільовано по ріжних існуючих вже курінях. З тих сотень вибрав собі сотник Стасів найзручніших хлопців до скорострільного відділу в Сусідовичах. В м а р т і: Окружна Команда Стрий висилала два рази до III-ої ґрупи менші доповнення в загальній скількости 120 стрільців.

2 сотні бережанські а саме 16. і 17. в силі 180 людей та II/24 курінь 24 п. п. ім. гетьмана Дорошенка.

В к в і т н і: Окружні Команди Стрий та Самбір присилають в більших та менших партіях доповнення до III-ої ґрупи, з яких завязують VIII. курінь та доповнюються інші куріні.

З причини лихого стану обуви та одягу тих сотень не ужито до боєвої лінії, лиш вишколювано у Посаді Фельштинській. Командантом того куріня був короткий час сотник Ярослав Небиловець.

Вернув I. курінь, який в марті вислала команда дивізії як допомогу під Львів.

В м а ю прислали Окружні Команди Стрий та Самбір знову невелике доповнення, яким доповнено деякі відділи, як залогу панцирного потягу, та команду двірця в Глибокій.

Як самостійні відділи були приділені:

відділ мінометів;

відділ воздушних бальонів з підполковником Дмитром К... та 2 батерії (4 канони російського типу) та батерія з двох далекосяглих канон.

Відійшли з ґрупи:

в лютім: III курінь: командант сотник Антін Ліськевич та Гуцульський курінь (командант четар Гриць Голинський) разом з 17-ою сотнею полку ім. Мазепи.

I. курінь сотника Сковронського, який в квітні вернув назад до ґрупи.

VI курінь поручника Василя Лукіянова.

Дезертирство істнувало всюди, та тої язви не можна було збутися і в III-ій ґрупі. Істнувало, але треба признати не в таких розмірах. Не було випадку, щоби кілька або більше стрільц'в нараз покинуло ряди але від часу до часу повтарялися випадки, що стрілець не говоривши про це нікому, покинув свій відділ та ішов до дому „перебратися“. Це також є в суперечности з військовим законом та підпадає під параґраф дезертирства. Річ природна, що такі випадки не повинно залишатися без наслідків, та на таку боротьбу вибрала команда інший успішніший лік. Коли команда куріня внесла до команди ґрупи донесення про втікача, то команда ґрупи виготовила негайно два примірники писем, одно до уряду громадського, а друге до уряду парохіяльного втікача, з зазивом, щоби перший спонукав втікача вертати назад до своїх рядів та подбав, щоби втікач вернув обутий та одітий та з тим військовим приладдям, яке забрав з собою а уряд парохіяльний, щоби таку поведінку публично в церкві напятнував. В деяких випадках це помагало, а залежало це у великій мірі від рішучости громадського уряду. Втікачі перебравшися в чисте білля вертали назад. Це показалося практич-

ніше від полевих судів, які у випадках дезертирства вимірювали кару вязниці до 5 років, а по засудженню відсилали дезертира на фронт, а кара мала бути відбута по скінченню війни зглядно після опінії команди відповідно знижена або дарована. Найменше втікачів було в курінях, які від початку були на фронті. Доповнення давало найгірший боєвий матеріял а причина лежала в тім, що команди висилаючи таке доповнення в зимовій порі не подбали про відповідну обуву та одіж для них.

В дорозі на двірець запасна батерія Коломия. Грудень 1918 р.

Муніційним референтом став четар Н., телефонічним референтом булавний старший десятник Бонк.

Від часу зорганізування ґрупи то є від перших днів лютого 1919 року до половини мая не було на тім відтинку жадних боїв. Від часу до часу приказувано деяким куріням заатакувати ворога, однак ті атаки не мали офензивного характеру, хіба тільки як доказ, що не спимо, що приготовляємося до наступу і ждемо приказу від вищої команди.

В такім часі як вичікування до наступу ведеться горячкова праця над укріпленням власних становищ, забезпеченням відділів в припаси муніції, одягу, чищення збруї, направою подертої обуви, вишколюванням та підготовлюванням до наступу.

І якраз цей час вихіснували команди курінів III-ої ґрупи, бо подбали про скріплення власних становищ, а ніхто не знав, чи нам прийдеться розпочинати наступ на ворога чи боронитися. Команда дивізії прислала навіть до ґрупи відділ зі 180 людей під командою хорунжого Ґоцького, зложений переважно з хлопців та дівчат 16—18 літних всіх трьох національностей.

Цей відділ мав будувати на всякий випадок нові укріплення над рікою Стрвяж. Командант ґрупи невдоволений з такого складу „саперського" відділу просив команду дивізії стягнути цей відділ назад до Самбора з тим, що він сам подбає про вибудування цеї лінії окопів.

До команди ґрупи приходили щодня часописи в більшій скількости, які розділювано поміж курінї та підвідділи. Постійно приходили „Стрілець" з Ходорова, „Наддністрянські Вісти" з Самбора та „Покутський Вістник" з Коломиї. Дуже почитною була статтям друкована в „Наддністрянських Вістях" "Іван Причепа". Автор статті в популярний балачковий спосіб пояснював причину українсько-польської війни, висмівуючи тих, які під ріжними причинами старалися відтягнутися від служби під крісом.

„Наддністрянські Вісти" та „Покутський Вістник" приходили даром, за „Стрільця" треба було платити. Якраз перед травневим наступом Поляків зібрала команда ґрупи належитість за „Стрільця" та мала її відіслати до Редакції, однак з причини замішання спричиненого наступом, грошей не відіслано, а належитість за „Стрільця" около 600 корон разом з грошевим депозитом по однім убитім, сховану в залізній касі забрав поручник Ерліх на Велику Україну.

Про муніцію подбано також. Крім 200 набоїв крісових, які мусів мати кождий стрілець при собі, був запас муніції при курінї та ґрупі. Скорострїли були теж заосмотрені в більшу скількість лент, а порожні ленти набивано знову.

Тому, що відділи скорострілів у дотеперішних боях виказали велику оборотність та з вложених на них завдань вивязалися як найліпше, тому що і прислуга їх набрала в часах всесвітної війни великого досвіду — відділи скорострілів тішилися великим приділом набоїв, бо також їх задача при наступі, зглядно обороні була велика.

Про артилерійські набої подбав сам командант артилерійської ґрупи сотник Вільгельм Майнль, стараючися за них особисто в Самборі.

При команді ґрупи була майстерня збруї, яку провадив старший десятник Ілько Дуран.

При кождім курінї шевці та кравці справляли подерту одіж та обув.

Приділ біля, одностроєвих сорт, обуви, ременів був такий малий, що команда ґрупи, не зважаючи на прохання не могла нічого дістати з запілля та мусіла сама старатися про голки, нитки і кілки, щоби стрільці не лишилися голі і босі.

Про відвушивлення, чистоту тіла та прання білля подбав санітарний поручник Мирон Лисяк основуючи у Фельштині парню-лазню та пральню, де в означених днях могли відділи — які сто-

яли в запасі, викупатися та випрати білля, що також мало велике значіння, як лік проти всіляких скірних та інфекційних хоріб.

Команді III-ої ґрупи підлягали такі боєві та небоєві частини:

I. курінь. Командант сотник Микола Сковронський. По його призначенню на інше становище в перших днях мая 1919 року обняв команду куріня поручник Петро Савка, дотеперішний значковий того куріня. До куріня були приділені такі старшини: поручник Кость Ткачкевич (від квітня 1919 року назначений командантом двірця Сянки), четар Константинюк, четар Петро Балаш, четар Михайло Білецький (згинув 15 мая 1919 року поцілений в груди ворожою кулею, похоронений в Сушиці), четар Гриць Колодій та харчевий старшина хорунжий Адольф Ост.

Курінь цей був приділений від кінця березня до перших днів травня 1919 року до VII-ої Стрийської бриґади та брав участь у боях за Львів.

Харчевий стан куріня виносив около 500 стрільців.

Курінь мав 6—8 скорострілів, часть яких здобув під Львовом. Ту добичу курінь навіть не дочислював до числа скорострілів, які вже були в курінї. Справником куріня був бунчужний Михайло Кошик.

II. Коломийський курінь ім. гетьмана Дорошенка означав себе числом II/24. Команда куріня стояла в Березові. Командантом куріня був поручник Володимир Левицький. До куріня належали такі старшини: поручник Петро Палійчук, поручник Стефан Сверида, четар Осип Гаджук, четар Теофіль Савула, четар Дмитро Кусєк, хорунжий Орест Руснак, підхорунжі Олекса Бойків та Явдощняк. Курінь складався з трьох сотень, а харчевий стан виносив 350 людей. Скорострілів 4—5. Справником куріня був булавний Андрій Нижник. До ґрупи „Глибока“ прийшов цей курінь з початком березня.

IV. курінь. Осідок куріня був у Городовичах. Командантом куріня був сотник Бронислав Абель. Курінь означував себе числом IV/36 імени Мазепи. Складався по більшій части з Гуцулів. До куріня були приділені такі старшини: поручник Петро Гринишин (згинув на Вел. Україні), поручник Богачевський, хорунжий Володимир Гафткович, хорунжий Майкотський. Курінь складався з трьох піхотних сотень та одної скорострільної сотні з 5—6 скорострілами. Харчевий стан куріня виносив 400 людей. Цей курінь одинокий в цілости перейшов на Велику Україну.

V. курінь. Осідок курінної команди в Вовчім. Командантом куріня був поручник Стефан Андрущишин, ранений підчас наступу дня 15. травня. Значковим куріня був четар Евген Шкіра. Харчевим старшиною куріня четар Семен Новаківський. До куріня були приділені такі старшини: четар Амброзий Лев, четар Василь Бабій, хорунжий Балицький, ранений підчас польського наступу дня 15. травня 1919 року. Курінь складався з трьох сотень з 4—5 скорострілами. Харчевий стан виносив около 350 стрільців.

Пробоєвий курінь. Осідок курінної команди був у Чижках. Командантом куріня був сотник Михайло Коцьолок, значковим куріня четар Панько Бабяк, а харчевим хорунжий Стефан Пачковський. До цього куріня були приділені такі старшини: поручник Андрій Міхур, четар Степан Руменович, четар Михайло Семйонек (помер на Чехословаччині в травні 1923 року), хорунжий Володимир Захарий і хорунжий Ілько Калічак. Курінь складався з трьох сотень. Харчевий стан виносив около 350 стрільців при 5—6 скорострілах.

В перших днях лютого 1919 року одержав четар Михайло Семйонек від команди дивізії похвальне признання за успішний наступ, в якім відібрав ворогови кілька скорострілів.

VII. курінь складався з 2 бережанських сотень означених числами 16 та 17 сотня. Командантом одної з сотень був четар Адріян Іванович. Стан обох сотень виносив около 180 людий.

VIII. курінь складався з 2. сотень, які поприділювано з ріжних відділів ґрупи та доповнення, яке наспівало до команди ґрупи з Окружної Команди Стрий та Самбір. Командантом одної з сотень був поручник Дармолинський, другої четар Володимир Білинський. Стан обох сотень виносив около 180 людей. Курінь стояв у запасі в Фельштині та Посаді Фельштинській. Для скріплення дисципліни курінь відбував кождого дня вправи.

Панцирний потяг. Командантом панцирного потягу був четар Осип Бережницький, командантом скорострільного відділу четар Осип Балицький, командантом обслуги при полевій канонї був четар Гуґо Апріспіґ.

Панцирний потяг складався з 4 возів мурованих у нутрі, 4 скорострілів та одної полевої канони. Стрільці носили шеломи. Стан 60—80 людей.

Полева жандармерія у Фельштині. Командантом того відділу був четар Осип Шемердяк, справником булавний старший десятник Микола Клодзінський. Стан около 150 людей.

Відділ воздушних бальонів у Глибоці. Командантом був підполковник російської служби Дмитро К...

3 бальони около 60 людей. Відділ цей був приділений до команди ґрупи в перших днях травня 1919 року.

Відділ мінометів. Командантом був хорунжий Я... Відділ цей був приділений до команди ґрупи кілька днів перед ворожим наступом.

Вишкіл скорострілів у Сусідовичах. Командантом був сотник Микола Стасів. Згинув у Самборі в травні 1919 року. Стан около 15 людей.

Розвідчий відділ провадив хорунжий Михайло Качанюк.

Команда двірця в Глибоці. Командантом був з початку четар Терлецький відтак хорунжий Володимир Яцишин.

Харчевий склад у Глибоці. Командантом був з початку четар Осип Стецишин а від 1. березня 1919 року четар Михайло Теслюк. Рахунковим булавний старший десятник Стефан Помірко та підхорунжий Чуквінський.

Різня ґрупи з осідком у Фельштині. Провадив її четар Котик.

Ґрупа артилерії.

Командантом до 1. березня був сотник Гриць Сенечко, відтак сотник Вільгельм Майнль. Ґрупа складалася з 9 батерій.

Батерія полевих гавбиць (4 гавбиці), командант поручник Іван Попель, з осідком на замку в Чижках.

Батерія полевих канон (2 канони), командант четар Кисіль, з осідком на дворі в Антонівці.

Батерія полевих канон російського типу (4 канони), командант сотник Франц Матесіч. Батерія стояла на цвинтари в Городовичах.

Батерія полевих канон (4 канони), поручник Іван Новосельський. Батерія стояла в Посаді Фельштинській.

Батерія полевих канон (4 канони), командант поручник Стефан Паньківський, яка стояла в Тарнавці.

Батерія гірських канон (2 канони), командант бунчужний Михайло Семракович, стояла в Сушиці.

Окрім цього було ще три батерії (одна батерія далеконосних канон, якої командантом був поручник Константинюк). Їх через брак набоїв перед боєм відіслано до Самбора.

До артилерійської ґрупи належали ще такі старшини: четар Осип Гавке, четар Фридрих Копечни, четар Герман, хорунжий Володимир Кобринський, Стефан Біян, Пласкач та ветеринарійний хорунжий Іван Колодрубець.

Стан харчевий виносив около 450 людей при 4 скорострілах Люїса.

Санітарна служба. Полева лічниця ґрупи находилася в селі Глибока в дворі, а її командантом був сотник лікар Др. Стефанович. Від марта 1919 року по відході Дра Стефановича вів її санітарний поручник Павло Цимбалістий.

Санітарна поміч в полі: була при першім курені, санітарний хорунжий Мирослав Голубець, а при пробоєвім курені санітарн. хорунжий Іван Хризостом Ортинський, у Фельштині санітарний поручник Мирон Лисяк. Обовязки полевого священика обняв з кінцем марта полевий духовник о. Павло Опарівський (згинув під Чортковом в травні 1919 року).

В часі такого спокою на боєвім участку, де крім малих випадів з одної та другої сторони, які кінчалися прогнанням ворога з села та поворотом наших назад на свою позицію, які не приносили ні нам ні ворогови жадної користи ні страти, проявляв ворог широку діяльність своїми розвідками. Від самого початку як наші війська держали боєву лінію над Сяном а головно перед маєвою офензивою появлялися на фронті польські шпіони, які перекрадалися аж до самої Глибокої.

Але польська розвідча служба не ограничалася на тім, щоби прослідити, що ми робимо, або що ми зробили, вона заложила собі за нашим фронтом свій постійний осідок, централю, яка ворога постійно повідомляла про кожний наш рух. Маю на увазі село Сусідовичі, де вже місяць перед травневою офензивою зорґанізована польська розвідка знаками світла з високого дерева пересилала до Хирова вістки, що в нас твориться. Не зважаючи на великі старання, не вдалося її відкрити.

Другим гніздом шпіонажі було село Глибока, якого мешканці поляки перетримували наших стрільців, частували горілкою та засягали язика. Такими були також польські різники, які з польської сторони переїздили до сіл, в яких були заквартировані наші сотні та при тім інформувалися про наше положення. Одну таку партію з 4 людей якраз перед Великодними Святами зловлено, відібрано їм віз та коні, які прилучено до куріннного обозу, куплений ними товар забрано та віддано до кухні а їх арештовано та відіслано до Самбора.

В березні, квітни і травні лучалися на тім відтинку часті перетинання телефонічних дротів а винуватців не можна було віднайти.

Перед самим травневим наступом ворог кидав з літаків бомби на село Глибока та на команду ґрупи. Скинувши яких 20 бомб ушкодив залізничий тор за стацією Глибока а на стації Глибока убив відламком бомби одного стрільця з жидачівського повіту, якого перед кількома днями вислала окружна Команда Стрий з похідною сотнею та приділила до III-ої ґрупи.

Команду III-ої ґрупи, тому що була при залізничім шляху, навідували часто бажані і небажані гості. Першими були два польські старшини — парляментарі з письмом від польської команди до команди дивізії в Самборі в справі завішення зброї.

Відтак вертали від поляків наші делеґати Др. Стефан Витвицький, підполковник російської служби Фідлер, та сотник артилерії Михайло Колтунюк. Якраз переходили вони боєву лінію в такий час, коли фронтовики не хотіли миритися тільки битися і були обстрілювані полевою стежею, котра не знаючи про те, що це вертають наші делеґати, стріляла до них як до ворогів.

В березні 1919 року перейшов з письмом від польської військової команди та одобрюючим письмом від Начальної Команди У. Г. А. боєву лінію один американець, щоби оглянути свої копальні в Дрогобичі та в Бориславі.

По двох днях повернувся назад до Глибокої та в товаристві одного старшини відпроваджено його аж до наших найдальше висунених передових позицій.

На Великодні Свята приїхав до Команди ґрупи делеґат з Великої України, який представився, що займається списуванням історії ґрупи, збіркою воєнних оповідань та рівночасно привіз з собою поздоровлення від братів з над Дніпра для Наддністрянців.

Хоч мав він при собі виказки від наших урядів, де докладно була означена ціль його праці, всеж таки при вечері, коли затягнулася балачка на цю тему, переконався командант ґрупи, що його місія має і лівий бік соціяльний. Невдоволений з такого гостя командант ґрупи Федик дав йому до зрозуміння, що не пора тепер заводити соціяльні реформи. Так то добродієві прийшлося вертати назад у Самбір. (Докінчення буде).

Останній козацький похід за гетьманування Б. Хмельницького (1656-1657)

Написав: *Д-р М. Р.*

I.

БАЛТІЙСЬКО ЧОРНОМОРСЬКА КОАЛІЦІЯ 1656/7 РОКУ.

(Ґенеза трактату в Раднот 1656 р. Балтійсько-Чорноморська коаліція. Пляни союзників. Становище України в трактаті. Жадання і обіцянки Характеристика).

„Та пойдем у чистее поле,
Гей, гей, гей, гей, у Варшаву,
Гей, та наберем червоної китайки,
Гей, гей, гей, гей, та на славу"....

(Народня пісня з часів Хмельниччини).

6. грудня 1656 р. підписано в Раднот трактат „вічного союзу" між королем шведським Карлом Ґуставом і кн. семигородським Юрієм II. Ракочим. Був це не менше не більше лиш проект першого розбору Польщі „будьто Коруна Пальськая и не бывала", як доносив пізніше цареві московський посол на Україні Бутурлін. Монтував цей трактат дві ґрупи коаліцій: північну, шведсько-пруську (підписану ще 26. VI. 1656. у Марборґу) і південну (заприсяжену 7. IX. 1656.) в одну, такби назвати балтійсько-чорноморську коаліцію звернену проти Москви з одного, а проти Польщі з другого боку. Не будемо широко розводитися про її ґенезу і повстання. Охочих відсилаємо до праць В. Липинського, М. Грушевського та інших, але для загальної орієнтації треба дещо сказати[1]).

Згаданий в горі трактат „вічного союзу" проєктував поділ Польщі в цей спосіб: Король шведський мав одержати Поморя, Королівські Пруси, Курляндію, Ліфляндію, Семиґалію, воєвідства Плоцьке і Мазовецьке, частину Литви та частину Білоруси до воєвідства Полоцького та Вітебського. Решту Литви, як окреме князівство (Князівство Слуцьке і воєвідство Новогродське) мав одержати кн. Богуслав Радивилл. Курфірст бранденбурський одержував цілу Великопольщу (воєвідства Познанське, Калішське, Ленчицьке і т. д.) а Ракочий — Малопольщу з Краковом і титулом короля Польщі. Справа „руських земель" Річипосполитої полагоджена в трактаті між гетьманом і Ракочим 7. IX. 1656 р. в цей спосіб, що гетьман одержував всю Червону Русь та частину Білої Руси з титулом князя та обіцянкою підтримати гетьмана в стремлінні передати всю власть і титул в наслідстві свому синові Юріеві — за ціну „трактату вічної приязни" між гетьманом і Ракочим та військової помочі у війні з Польщею, не оглядаючись на царя.

Цей трактат пізніше потвердила Швеція на підставі безпосередньої умови з Україною (22. VI. 1657 р.), виторгувавши ще для себе військову допомогу в силі 20.000—30.000 козаків у війні проти Польщі та Москви.

Даремні були спроби розбити цей союз зі сторони загрожених Москви та Польщі і Криму та підірвати популярність Великого Гетьмана на Україні. Ні обіцянки воєвідства Запоріжського з місцем у сенаті для Хмельницького, а нобілітації шости тисяч козаків зі сторони Польщі, ні подлакириня московських посіпаків серед черні, козаків і старшини, ні піддержувані ханом та Польщею кандидати в голови народньої опозиції, не захитали авторитету одинокого в нашій історії, всіми любленого і поважаного українського гетьмана.

Доля щиро служила старому гетьманові. В останнім, десятім році свойого панування стояв Богдан на верхівлях свойого щастя. Всюди йому щастило, міг звати себе дійсно щасливим і при заході свого трудящого життя сміло дивитися в щасливу майбутність свойого діла. Його мрії, його „думи шалені" створити Незалежну Українську Державу під династією князів Хмельницьких прибирали щораз конкретнішу, щораз реальнішу форму. Куншт козацької дипльоматії — союз з Ракочим і Швецією був переломовим кроком в історії України. Запевнивши у нім малощо не першорядне місце Україні, примусивши Ракочого до відступлення цілої Червоної Руси аж по Вислу „де лиш віра і мова руська була і заховалася"[2]), Хмельницький уважав себе вже паном Білої Руси, занявши силою повіти мотилівський, гомельський, кричевський і борисівський а на підставі добровільного укладу з тамошною шляхтою повіти: пинський, мозирський і турівський, а врешті на прохання Богуслава Радивилла, взявши під свою протекцію князівство Слуцьке — мав у своїх руках майже ціле Полісся, що мало бути лучником з Білою Русею, котру остаточно виторгував для себе в укладі зі Швецією[3]). В той спосіб творив Богдан на полудневім сході Европи велику, могутню і багату державу від Вислі по Чорне Море, що ставала важним чинником політичним на Сході Европи. Чигирин, тодішня столиця гетьманська а тимсамим фактично і України, ставала осередком, де вирішувано найважніші справи сходу Европи, де творча, европейська цивілізація брала верх над стихійним азіятицьким хаосом. Добрі зносини з Константинополем дозволяли легковажити гетьманові татарські орди — одним словом здавалося, що віджила давня, славна Київська Русь у новій, відродженій Козацькій Державі під династією князів Хмельницьких.

Така в короткому огляді була ґенеза останнього козацького походу за часів Богдана Хмель-

[1]) В. Липинський.: На переломі стор 40-50 — М. Грушевський: Ілюстрована Історія України — W. Konopczyński: Panowanie J. Kazimierza (Historja polity. Polski cz. II).

[2]) Липинський В.: На переломі.

[3]) L. Kucala: Wojna brandenburska.

ницького, від його щасливого висліду залежала з таким трудом і зусиллям побудована надія на Незалежну Українську Державу під династією князів Хмельницьких.

II.
ПОХІД СОЮЗНИХ ВІЙСЬК НА ПОЛЬЩУ
(грудень 1656. — серпень 1657.).

(Виступлення в похід А. Ждановича. Командний склад і сили українського корпусу. Сполука з військом Ю. Ракочого. Польська шляхта і Ракочий. Спільний похід на Краків. Козацькі старшини. Зустріч з Карлом Ґуставом. Юрій Немирич і його акція. Заняття Берестя литов. Карло Ґустав і козаки. Марш на Варшаву. Капітуляція столиці. Відворот угорсько-козацьких військ. Переправа через Вислу. Відворот на Україну. Акція козацьких військ. Пляни Ждановича і Ракочого. Капітуляція під Межибожем та її причини. Характеристика Ракочого).

Помимо лютої зими, якої від 25 літ люде не пам'ятали, не ждавши весни, поки зазеленіється трава на широких степах України — рушили з кінцем грудня українські війська на допомогу своєму союзникові Ракочому, маючи передовсім на думці окупацію признаних у договорі західньо-українських земель[4]).

Корпус цей після тодішніх обчислень мав около 20.000—30.000 людей з самопалами та друге стільки узброєних при обозах — значить 40.000—50.000[5]). Наказним гетьманом цього війська назначив Богдан київського полковника, визначну людину, полководця-дипльомата, Антона Ждановича. А йому до помочі дав такихже певних і досвідчених старшин, як славетного полковника Івана Богуна, як ґенерального обозного; ґенерального суддю Івана Степановича Креховецького-Деморича, надзвичайно здібного дипльомата, творця вище згаданої балтійсько-чорноморської коаліції — галицького шляхтича, власника Крехович, якого завданням було приєднати для державних плянів гетьманських тамошню шляхту, серед котрої ще з перед війни мав ріжні звязки і коліґації. Також мав Креховецький й на далі заступати українські інтереси при дворі Ракочого. Крім цих ґенеральних старшин були ще у корпусі Ждановича полковники: Турок Соліман, дуже освічена людина, що гарно говорив по латински, й іншими мовами — далі Ференч[6]) — Сербином званий, знаменитий вояка і випробований жовнір; після одних з походження теж турок (Трак), а після інших українець з під Уманя, що служив зразу у Калиновського, а під Батогом перейшов до козаків та скоро вибився між ними своїми спосібностями та став полковником (здається наказним брацлавським). Врешті двох ще невідомих ближче полковників Громику та Сулименка[7]).

Тимчасом Львів, на вістку про похід козацьких і угорських військ приготовлявся спішно до оборони. Шляхту руського воєвідства звільнено від обовязку загальної мобілізації[8]), а за те мала вона боронити Львова, Самбора, Перемишля та околиці. Зібраний 15. І. 1657. у Львові соймик візвав шляхту повітів львівського і жидачівського зібратися до оборони. Але показалося, що на шумних заявах і закликах скінчилося, бо незабаром шляхта, невідомо з яких причин, чи то з причини великого справді морозу, чи може завдяки інтервенції Креховецького, або переляканa загрозою угорських репресій, рішила проголосити невтральність[9]). На загал становище польської шляхти до походу Ракочого можна схарактеризувати як вичікуюче. Спеціяльних ворожих намірів ані Ракочий до польської шляхти, ані шляхта до нього не проявила. Дивне це відношення з польської державної точки погляду, зрозуміємо тоді, коли пригадаємо, як мало а то й жадного зрозуміння державної рації стану виявляла в цих часах оця верховна верства польського народу. Задивлена в міраж „Золотої свободи“, котру дуже а дуже односторонно а то і зовсім не розуміла, уважаючи свої клясові інтереси і привілеї і саму шляхотську верству Річипосполитою з тої точки погляду оцінювала усі ситуації. У неї ані король, ані правительство не уважалося носієм польської державности, але шляхта. Зразки пізнішого, політичного упадку яскраво проявилися саме в часі шведського походу та в часі другого, на нещастя для Польщі обильного в руїнницькі, анархістичні ластівки панування Яна Казимира, що пізніше його ініціяли на грошах І. С. R. (Ioannes Casimirus Rex) толковано як Initium Calamitatis Regni. Якжеж врештою могли темні, зацофані шляхетські маси інакше ставитися до Ракочого. Вінже на варшавському соймі 1654 р. одержав індиґенат в Польщі. Його карколомні, політичні комбінації висунули в кандидати на наслідника „vivente rege“[9]) в Польщі за ціну військової помочі проти Шведів. Не хто інший, як малопольський королик, що тряс малопольським та руським воєвідствами, пізніший великий маршалок коронний та пільний гетьман Юрій Любомірський, врештою далекий кревняк Ракочого, ставив йому за згодою королівської пари отсю пропозицію. Тому то шляхта призвичаєна до приязної інтервенції на ділі ворожих Польщі приятелів та здезорієнтована дивними ходами тодішньої польської політики не бачила у Ракочім зразу ворога, уважала його за свого, за рівного собі польського шляхтича і не спиняла його походу через Карпати. А прецінь з огляду на остру зиму та природні небезпеки міг легко цей похід стати гробом для великодержавних аспірацій семигородського княженяти. Навпаки шляхта спокійно дивилася на той ризиковний похід, подивляла подвиги Ракочого, відносилася до нього не ворожо, навіть прихильно, а багато зі шляхетських авантурників признало протекцію

---

[4]) L. Kubala: Wojna brandenburska.
[5]) Архів Ю. З. Росії част. III. Том VI. 191. — L. Kubala: Wojna brandenburska, str. 146.
[6]) L. Kubala: Wojna brand. str. 153, 344, Pufendorf 256, 257, — В. Липинський: На перел. ст. 50.
[7]) L. Kubala: Wojna brand. str. 344.
[8]) L. Kubala: Wojna brand. str. 143.

[9]) Справа наслідника „vivente rege“ і становище до неї шляхти докладно представлене у моїй дісертації доктор. п. з. „Udział szlachty w rokoszu Lubomirskiego“ (Spisek pod kołem).

Ракочого та лучилося з його військами, щоби своїми зрадницькими руками валити свою ж таки державу. Доперва, коли легкодушний та необережний Ракочий не перепиняв, чи не умів спинити нелюдських знущань своїх військ, що допускалися ріжних непотрібних грабунків та виявили незвичайну жорстокість у відношенні до своїх польських „приятелів"; коли благодати війни, цілі села на великих просторах зникли з лиця землі під рукою семигородського розбишаки, а людські голови на палях та вонючі трупи устелили шлях побідника, почала шляхта поволі — прозрівати та нишком покидати табор „союзника". Але багато з неї дотримало віри Ракочому до самого кінця, як видно з точок уложеної пізніше капітуляції під Межибожем, в котрих поляки виразно жадали, щоб Ракочий віддалив від себе усіх зрадників[10]).

Так отже Львів і околиця здані були на власні сили. Львівське міщанство однак не хотіло віддати міста. Зрештою не було й нагоди показати свою відвагу Львовянам. Ракочий сам був за слабий, щоб облогою добувати місто, спішно йому було до Кракова — а в інтенції Хмельницького, як бачимо з листів і універсалів, не було зовсім здобування не дуже небезпечного для нього Львова, противно старався не нищити старинного города, а зеднати собі по доброму міщан. Ще випрaвляючи в похід Ждановича, наказував йому поводитись зі Львовом і іншими, тамошними городами так, „щоб жаден з піших ані їздних не важився на них набігати, але щоб з людьми поступали, як в власними нашими"[11]).

Також в пізніших листах і універсалах, висланих до Львова і Жданoвича писав, „що місто і цілу околицю хоче мати під своєю обороною", а через свого післанця о. Теодозія Томкевича, що прибув в половині квітня до Львова, до писаря мійського Кушевича під претекстом відібрання оставленого до направи годинника передав листа від себе і від Виговського до магістрату, запевняючи о своїй ласці і опіці[12]).

Ці приятельські запевнення Хмельницького під адресою Львовян мусіли непокоїти поляків, бо не довіряючи відпорности міщан, післали для певности до Львова військовий гарнізон, що складався з піхоти Конского і драгонії Чарнецького[13]).

Тимчасом Ракочий нетерпеливився, бо хоч і дістав 29. XII. відомість про похід козацьких військ, не міг їх дочекатися. Переправившись через Карпати, станув у Синевідську, відтак заняв Сколе і Стрий, де рішив якийсь час ждати на союзника. Але козацькі війська посувалися іншим шляхом, йшли добре відомою дорогою на Львів, Перемишль, тому Ракочий, оставивши Львів і Самбір, рушив у напрямі Перемишль—Ярослав. По неудалих битвах під Ярославом і Перемишлем цофнувся і станув обозом між Медикою і Перемишлем у Торках. Там получилися врешті з ним з кінцем лютого козацькі війська Ждановича[14]).

Аж тепер набрав певности себе Ракочий. На чолі близько 70.000 армії, не рахуючи обозу, не гаючись рушив у сторону Кракова. Однак скоро показалося, що побоювання козаків були вповні оправдані. Ракочий не був добрим вождом. Хоч амбітний, підприємчивий, войовничий — та на вожда у більшім поході не надавався. Пізнав це відразу шведський посол Штернберх та писав заздалегідь свому королеві „що брак перш за все князеві военного досвіду" і радив придати до його боку кілька хоругов шведського війська з досвідченим ґенералом, щоб помагав князеві у военних операціях.

По дорозі до Кракова повно було непотрібних битв і сутичок, здебільша неудатних, безплянових, з вини князя, котрий поводився не як досвідчений вояка, але як перший-ліпший поганий ратажок. Непотрібно, з великою для себе шкодою палив і нищив села і міста, руководячись часто особистим гнівом, як приміром спаленням Ланьцута хотів пімститися на Любомірськім, котрий ще недавно пропонував князеві польську корону, а опісля плян цей закинув.

Серед такого походу на захід 28. III. прибув Ракочий до Кракова, де получився зі шведським ґарнізоном, а відтак оставивши частину своїх військ у Кракові, рушив до Соботи, щоби получитися зі шведським королем. Підчас цілого цього походу козацькі війська йшли майже все попереду союзної армії, густо промощуючи дорогу своїми трупами. З кінцем марта впало 400 козаків у Ракові, багато лягло у Хмельові, Піньчові та Іваниськах.

У тім часі шведський король стaнув у замку Оссолінських в Уегді, де й відбулося торжественне приняття нових союзників. 11. IV. приняв король шведський Ракочого і козаків, а в кілька днів пізніше переправилися союзні війська через Вислу і у Завихості 15. IV. відбулася военна рада. Шведський король радив Ракочому іти на Берестъ литов. і Замость, бо звідтам по думці короля добре получення з Литвою, Мазовією та Україною. Відтак пропонував шведський король спільний атак на польське військо під Казимиром, а вкінці погодилися усі ударити на польське військо, що стояло біля Люблина, а колиб воно не приняло битви, заатакувати Бересть литов., або облягати Замость.

Там аж після ради витав шведського короля від імени козацьких військ наказний Жданович, окружений пишним козацьким відділом, а король приняв його дуже ласкаво та щедро обдарував. Назагал видно, що шведський король багато краще ставився до козацьких військ та їхніх старшин; цінив їх відвагу та хоробрість, зновуж Ракочому кілька разів вже тоді звертав увагу на брак дисципліни в угорськім війську. Ракочий не потрафив вибудувати під Казимиром потріб-

---

10) Kubala L.: Wojna branden. str. 342.

11) „ „ „

12) „ „ „

13) Kubala: W. branden. str. 146. — List z Dankowa do Imép. kanclerza kor. Теки Нарушевича 150/d7 Архів Чарторийських.

14) Опис походу союзних військ на Варшаву і відворот до капітуляції під Межибожем – на підставі L. Kubala: Wojna brandenburska і діярія єзуїти Адріяна Пікарського (Теки Нарушевича т. 150 g. 34. Архів Чарторійських).

ного мосту, проявляв взагалі мало самостійности, тягнувся непотрібно за шведським королем, боячись залишитися сам у чужому, ворожому краю.

Але до грабунку і розбою угорські війська були перші, що до решти підірвало прихильність і симпатію польської шляхти до Ракочого. Коли в часі бенкету шведський король показував на мапі Ракочому маршруту його військ, князь не звертав серед пятики на це уваги, що дуже порушило шведського короля і він ображений звернувся до своїх прибічників зі словами: „Гляньте, з ким маємо до діла і що по нім можемо сподіватися".

Тут також треба шукати причини, чому король, розчарувавшись на Униграх, охоче тепер схилявся до жадань Б. Хмельницького і таки зпід Замостя виправив післанців до Богдана, погоджуючись на усі його територіяльні жадання за 20.000—30.000 козаків, котрих просив вислати таки зараз до Берестя литов., що його по невдалім наскоку на Замость заняли його війська[15]). На таку децизію шведського короля безперечно мав немалий вплив підкоморій київський Юрій Немирич, що находився в окруженні шведського короля, брав визначну участь в українсько-шведських переговорах, а пізніше в часі походу нераз ставав у пригоді козацьким старшинам. Цінив його теж високо шведський король та через своїх послів поручав його увазі гетьмана і це либонь були перші звязки Юрія Немирича з Б. Хмельницьким, що довели пізніше до повороту Юрія на Україну та дальшої дипльоматичної праці уже для добра рідного краю. Нарочно здається оставив Юрія потім король шведський при війську Ракочого, щоб через нього впливати на козаків, і Немирич майже до самого кінця походу був з козаками і нераз служив їм доброю порадою[16]).

Це найкращий доказ, як скоро пізнався шведський король на боєвій вартости козацьких військ та радий був перетягнути їх до своєї армії, як вже не усіх, то принайменше якусь частину, кілька тисяч. В таємниці перед Ракочим вербував для короля козаків Стернбах, а вони з великою охотою хотіли покинути нефортунного полководця та перейти до шведів. Полковник Ференч, котрий визначився в битвах під Варшавою і Равою, де на чолі 5.000 відділу провадив самостійні воєнні операції проти польського партизана Жегоцького, згодився вже перейти до шведів. Але Ракочий, довідавшись про ці переговори, не знав що робити, тратив голову, раз давав дозвіл, то знову протестував і скаржився перед шведським королем на нельояльну поведінку[17]).

Зневірившись до решти до свого союзника, шведський король залишив його у Берестї Литовськім, а сам одержавши відомости, що Данія затакувала його посілости, спішно вирушив на північ.

Положення козацьких військ по відході шведів стало критичне, ще поруч шведів могли воювати, але оставати з таким непевним союзником, як Ракочий не дуже їм усміхалося, тимбільше, що вже від довшого часу трактував він потайки з поляками про мир, а його поведінка з козаками не була найкраща. На тім тлі повстали у козацькім війську заворушення і негодування, козаки жадали відіслати їх домів, бо не хотіли бути іграшкою в руках підступного, угорського інтриганта. Але завдяки інтервенції Стернбаха та Немирича удалося успокоїти затривожених козаків, а залагодивши яко-тако справи і відіславши на бажання козаків частину їхніх возів з добичею на Україну, рушив Ракочий на Варшаву, щоб заняти її перед приходом Стернбаха.

19. травня Варшава капітулювала — союзні війська увійшли до столиці, а мадяри знищили та зрабували її по варварськи. Підчас грабунку повстала у місті пожежа, котра знищила між іншим королівський замок.

Пощо занимав Ракочий Варшаву, коли не міг її вдержати — невідомо. Чи грала тут ролю амбіція князя, претендента до польської корони. Чи думав він цим воєнним успіхом прихилити до себе польську шляхту, мовляв — вже заняв столицю, чи може манила його надія воєнної добичі в столиці — трудно сказати. Певне, що тодішне положення союзників не було блискуче, а тимбільше Ракочого, котрий в часі цілого походу не проявив взагалі ніякої ініціятиви, розуміння ведення війни та не дав доказу особистої відваги.

Заняття Варшави було верщком воєнних успіхів Ракочого. Від того часу переслідувало його нещастя. По відвороті шведських військ Ракочий не знав що робити. Заняв вправді Варшаву — але що далі. Польська шляхта ставилась тепер до нього чимраз більше ворожо, поляки покидали нишком його війська, а підізди Чарнецького, Сапіги, Потоцького і Любомірського скрізь непокоїли угрів. Врешті Ракочий рішився на відворот, котрий чим далі перемінявся в утечу, коли наспіли тривожні вісти про диверсію Ю. Любомірського на Угорщину, та про неприхильне становище Криму і Порти до замірів Ракочого, а врешті перебільшені відомости про цісарську, військову поміч для Польщі. У мадярськім війську повстали заворушення, перелякані угри жадали повороту домів, а козаки також просили щоб князь не відводив їх далеко від границь України.

До того в таборі ширилися ріжні недуги, околиця була пуста, а брак харчів і паші давався дуже узнаки військам.

Тому не доходячи до Кракова, союзні війська переправилися при помочі козаків і Немирича через Вислу та оминаючи Замость, рушили на Томашів, Маґерів і Золочів. Напрям цей вибрано за вказівками старого Богдана, що довідавшися про критичну ситуацію Ракочого і козаків, казав Ждановичеві простувати на Україну разом з Ракочим і вже заздалегідь виправляв їм на допомогу свого сина Юрія з 20.000 військом[18]). Уважаючи відворот Ракочого лише хвилевою невдачею, вірив Богдан, що ситуація небавом зміниться на краще. Йшло отже про те, щоб порятувати союзника та його військо. А що ходили вістки, начеб-то рушились кримці у допомогу полякам

[15]) Архів 70 — Зап. Рос. III. том. VI. р. 221.
[16]) Kubala: Wojna brand.
[17]) Kubala: Wojna brand.

[18]) Липинський: На переломі стор. 56.

вислав гетьман брацлавському полковникові Михайлові Зеленському кілька полків, як обсерваційний корпус на полудні, щоб часом справді татари не заатакували Ждановича та Ракочого і їх не знищили. Також приготовляв Богдан диверсію запорожців на Крим[19]).

На козацьких нездеморалізованих військах лежав весь тягар оборони в часі відвороту. Козаки йшли в задній сторожі, закриваючи похід свого союзника і ведучи весь час завзяті бої з наступаючими польськими військами С. Чарнецького. Устелили поле трупом під Маґеровом (11. VII.), багато полягло під Жовквою, але через удалий маневр козаків, що переправились через болота як колись під Берестечком[20]), удалось задержати польські війська та дати час утечи Ракочому. Але не на довго, бо незабаром під Красним знова наздігнали війська Чарнецького козацько-угорські відділи. Під Красним прийшло до кріавої битви, страти в людях були великі по обох сторонах — а вислід той, що С. Чарнецький уважаючись слабшим, задержався, ждучи помочі польських гетьманів.

Тимчасом союзні війська відступили на Зборів, Озірну, Тернопіль, а відтак Збараж та заняли оборонне становище серед болот і мочарів під Чорним Островом. Там незабаром наздігнали їх свіжі польські сили (Маховського та Дмитра Вишневецького), але у ночі Ракочий, кинувши табор, рушив з військом на Проскурів до Межибожа, де сподівався стрінути козацькі війська Юрія Хмельницького.

Ідучи по свіжих слідах 21. VII., заатакував малий польський відділ в 200 людей Ракочого, а цей непотрібно і необережно дав втягнутися до битви, а тимчасом надійшли головні польські сили з гетьманом Потоцьким і Любомірським.

Козаки, бачучи цей нерозважний крок Ракочого та предвиджуючи, чим він може скінчитися — покинули його табор — та рушили дальше на схід. Требаб тепер обговорити, чому козацькі війська рішили покинути свого союзника у такій критичній ситуації. Невже була це зрада, як думають деякі історики і як висловлювалися тодішні польські джерела?

По всяких історичних даних справа представляється трохи інакше. Вістки про напад Любомірського на Семигород, про прихід цісарських, помічних військ та вістка про неприхильне становище Порти вже давно хвилювали Ракочого та його війська. Угри, молдавани і волохи, боячись нападу татар та поляків, напирали на князя, щоб чимскорше вертав домів. Ніякої боєздатности ці війська не проявляли; було це після тодішніх джерел, не військо, але некарні, без почуття військової дисципліни зревольтовані банди грабіжників, що чим скорше бажали довести домів награбоване добро. Як ми бачили наглядно, весь тягар оборони в часі відвороту, спадав на козаків, ще найбільше карні війська і лиш вони побіч шведів, волохів і молдаван ще представляли сяку-таку боєву силу. В угорськім таборі було безголовя, збунтовані війська не слухали приказів, голосно говорилося навіть про перехід на сторону поляків та про спільну акцію проти козаків і інших союзників.

Нічого дивного, що і серед козацького війська почало ширитися невдоволення. Козацька чернь найбільше скора до бунтів, вже двічі в часі походу намагалася викликати у війську Ждановича отвертий бунт, на щастя здавлений. Але тепер справа трудніша. Військо було перетомлене вічними боями, знеохочене поганим оборотом справи, а серед таких обставин легко давало послух всяким поголоскам а то й аґітації. Почувши, що гетьман наказав Ждановичеві відворот на Україну, невтаємничені в тайни дипльоматії козаки, не розбираючи чому і як, думали, що Жданович на свою руку провадить на польський престол ненависного їм Ракочого. Напевно багато заважили і намови московських агентів, які між козаками жирували. Вправді Желябужському не вдалося найти військ Ждановича, але таких Желябужських було безперечно більше і напевно їхня агітація зробила немало. Остаточно перехилила нерішених козаків на свою сторону. Козаки несвідомо повалили своїми руками великі пляни Богдана. Прийшло до отвертого бунту у козацькім війську Ждановича, що рішуче жадало повороту на Україну. Жданович і Немирич були безрадні. Не мали сили здавити бунту; козаки погрожували смертю Ждановичеві, коли не попровадить їх зараз у свояси. Щож мав робити Жданович — не сила була стримати козаків, бунт поширився у всіх частинах, тому Жданович, бачучи безвихідність всякої акції, уляг насильству, покинув табор Ракочого і рушив зі збунтованими військами в сторону Камянця на Поділлі.

По відході козаків війська Ракочого огорнула паніка; хоч було їх ще більше як 20.000 — Ракочий не відважився воювати, але навязав переговори, що скінчилися соромною капітуляцією.

Приглянувшися ближче цьому походові, причини катастрофи під Межибожем слід шукати передовсім у поганім проводі цілої акції який лежав у руках недосвідченого в военних справах але зарозумілого князя Ракочого. Була вона лиш льогічною консеквенцією цілого ряду тактичних похибок з боку цього нефортунного полководця. Про нього сучасна опінія не висказується дуже похвально. Пізнався скоро на особистих кваліфікаціях князя, як вождя, шведський посол Стернбах та радив королеві шведському додати Ракочому здібного, шведського ґенерала, щоб він провадив военну акцію. Назагал уважано князя амбітною, підприємчивою, веселою та воевничою людиною, — а перш за все гулякою-піяком. Ця остання прикмета, брак карности в його обозі, грабунки та розбої його військ, а брак серіозних военних успіхів до решти закопали його в опінії шведського короля. Тому він його легковажив, уважав не поміччю, а балястом та хотів в якийнебудь спосіб збутися цього нефортунного союзника. Але найгірше свідоцтво про Ракочого залишили козаки. Загально уважано його мало воевничим, а за те палким чоловіком, що у гніві

[19]) Kubala: Wojna branden.

[20]) Характеристика Ракочого — на підставі: Wojna brandenburska, str. 128, 137, 153.

не рахувався зі словами. Генераль. писар Виговський висловився про нього так: „Не подобається нам союз з таким вояком, що виховався на печі, але не можемо його (розуміється з браку кращого союзника), відкидати і мусимо йому приязно відповісти". Але довіря великого всетаки з обох сторін не було. Рана, завдана Богданові через смерть безталанного Тимоша у Сучаві, ще не загоїлася і коли Хмельницький робив тепер союз з виновником смерти його найлюбішого сина, то виявив гетьман велику жертву з особистих порахунків для добра і слави своєї батьківщини[22]).

(Докінчення буде).

Смерть сотника Івана Балтра

Іван Балтро був сотником І ого гарматнього полку У. С. С. через цілий час визвольної боротьби.

Після замирення з большевиками були змушені українські старшини, між ними і сот. Балтро, віддати провід у руки якихось молодих старшин, насланих большевиками. Тодіж відібрали від них і всю кращу зброю (гармати, кулемети, тощо). Було це під Уманем. Тут розпрощався сот. Балтро зі своїм другом Я. Воєвідкою, котрий при цім „розброєнні" не здержав сліз і заплакав. З рештою стрільців (ок. 200 люд.) і з майже непридатними рештками зброї удався він через Жеринку Винницю, Бердичів до Поста Волинського, звідки на приказ большевиків подався у Київ. Мала там створитися під його проводом кадра. Мабуть на сам Великдень (1920 й рік) прибув він з військом на київський двірець, де через два дні довелося простояти під ескортою. По двох днях відіслано його до Бендерських касарень і тут перебув він кільканадцять днів, вишколюючи відділи.

Одної ночі зачали нагло большевики обстрілювати Бендерські касарні. Згодом виявилося, що це їх большевики уважають зрадниками, бо Українська Армія увійшла в порозуміння з поляками. Було багато ранених.

Сот. Балтро вспів втікти з касарень зі своїм братом (Михайлом), Елиїв-ом (четар. з Копичинець), Григоращуком (чет. з Підволочиськ), Банахом (із Сокальшини) і братами Максимюками (з Гуцульщини). Оба з братом переховувалися в заздалегідь приготованім мешканні двох Українок в околиці Львівської вулиці — напроти переховувалася решта втікачів. По кількох днях рішили всі втікати з Києва. Тут долучилося до них двох закордонних старшин. Зійшлися в якімсь підвалі і там склали присягу: один одного боронити, хочби й прийшлося життя віддати. Всі вирушили досвіта з Києва в напрямі Козятина. Переховували їх і показували дорогу довірені люди сіл, що між собою зналися.

Дійшли до с. Кошляки к. стації Кожанка. Дальше не можна було йти, бо якраз большевики робили відворот. Кілька днів усі втікачі просиділи в поблизькім гайку, до котрого провадили тільки дві криті стежки крізь трясовища. Одного дня напав на большевицькі вози от. Святенко а завважившии в гайку людей, наставив сюди скоростріли. Сот. Балтро з іншими втікли в село. Того самого дня вийшов він за село з чотирома втікачами, щоби оглянути ситуацію. Тут зловив його большевицький кінний відділ. Всі повідкидали від себе збрую і документи. Сот. Балтра схоплено з револьвером в руці. Не знати, чи хотів вбити большевицького старшину, чи може поповнити самогубство. На місці страшно його побили прикладами крісів. Котрийсь із більшовиків проколов багнетом правий бік. Тому, що знайшли при нім матеріяли відносно техніки організації відді-

лів, мапи і т. д., то повели його з іншими зловленими до старшини на переслухання. Сам не міг іти — помагали вояки. Тут зміг сказати, що він з Підберізець к. Львова і змовк. Старшина спитав інших зловлених, чи знають сот. Балтра. Усі відперлися. — Пояснив їм, що як вони знають, то відішле їх разом з ним під суд, якщо ні, то його, як ворожого розвідчика, розстріляють, а тільки їх самих відішлють під суд. — Питає пораз перший: „Знаєте? — Ні"! Сотникові потекли по обличчі сльози. — І другий і третій раз відреклися його другі. — — — А за хвилю впав сот. Балтро на землю, поцілений двома крісовими кулями в голову. Се все ділялося тоді, коли дерева зачинали розвиватися.

— А свіжу могилу на кошляківськім кладбищі прикрила вже нова зелень.

— В останню дорогу провожали сотника три священики і багато народу. На могилі видн'є дубовий хрест із написом. — В посмертній метриці стоїть: дата смерти: 17. IV. (ст. ст.), похоронів 18. IV., прожив літ: 29.

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський.*

(Продовження)

На слідуючий день ввечері, наша розвідка із Кам'янки донесла, що туди прибула школа червоних командірів із Києва в кількости 300 — 320 курсантів, добре вишколених і озброєних.

Із розмов червоноармейців кам'янського ґарнізону між собою, наші розвідчики винесли враження, що на завтра готовиться наступ на Холодний Яр. Очікують прибуття карного загону Лопати, який оперує в селах по той бік залізниці.

Наші люди пильно стежать за ворожими частинами і про якийсь рух своєчасно дадуть нам знати.

Тієїж ночі, розвідчиця, що повернулася ізза Жаботина, принесла новинку, яку передали їй люди із під Бобринської.

На стації Бобринська вигрузилися з потягів червоні частини, в кількости до півтори тисячі чоловік і вирушили пішим порядком в нашому напрямку. Кінноти мають не більше пятидесяти чоловік. В складі тих частин — самі москалі. Під час постою в одному селі, червоні командіри розпитували селян, що то таке — Холодний Яр? Місто таке чи село? Очевидно йдуть до нас „в гості"... Під Лубенцями або Зам'ятницею можна сподіватися їх вже після полудня. Оскільки це частина нова в наших околицях — то можна сподіватися маршу її через Жаботин просто на ліс і Мотрин монастир. Для нас це булоби вигідно, бо для бою в лісі — ми мали всі переваги. До того, частина нашої бриґади, яка вийшла би назустріч цьому противникові, могла би тримати безпосередний зв'язок з сотнями, що будуть відбивати з другого боку лісу сподіваний наступ червоних із Кам'янки. Можна було ще сподіватися ворога із за Тясмину, з Побережжа, хоч червоні частини на Черкащині були по вуха заняті своїми повстанцями. Після півночі, розсилаємо в різних напрямках розвідчиків, які б освітлювали нам посунення ворога.

Після „мобілізації", штаб Холодного Яру постарався про розширення праці аґентурної розвідки і це виходило нам на добре. Ми мали довільну кількість ідейно відданих справі розвідчиків і розвідчиць, які потрібували грошей лише на видатки в подорожі (і то не завжди) і які чули би ся глибоко ображеними, коли б їм запропонували винагородження за їх небезпечну роботу. Кожний із них розумів, що наражаючися на небезпеку — цим самим відвертає її від рідного села, хати, своєї родини. Всі наші розвідчики й розвідчиці, мали в ближчих і дальших селах та й в містах родичів, знайомих, своїх по настроях людей, які їм допомагали, переховували, давали підводи, щоби вони вчас поспіли до штабу з відомостями про ворога. Навіть молодші, націоналістично настроєні черниці Мотриного монастиря, що ходили досить далеко збирати датки на монастир, — були для нас добровільними розвідчицями.

Цілком протилежно стояла справа з розвідкою у ворога. Коли Чека або штаб якої червоної частини і знаходили чоловіка, який ідейно чи за гроші брався розвідати наше положення і сили, то для такого розвідчика було „контр-розвідкою" все населення наших околиць. Чужий чоловік в селі — відразу ж зауважувався.

Поповнення бриґади відбувалося переважно групами людей з однієї місцевости, що один одного знали, а одиночних „новобранців" — приймалося обережно.

Червоні частини, особливо прибуваючі з Московщини — мусіли оперувати „на помацки"...

Тієї ночі, дієві та резервові сотні в Мельниках, Медведівці, Лубенцях — були приведені в бойовий порядок. 2-ий курінь був розташований на стикові Мельників і Медведівки. 1-ий і 3-ий, маючи в складі понад півтора тисячі боєвиків, виступили вночі до монастиря. За ліс в напрямку Жаботина і Кам'янки були вислані кінні стежі.

Години коло 9 ранку, ми мали вже відомості, що курсанти, загін Лопати, караульна рота, міліція, чота воєнкомату — разом до шестисот чоловік при чотирьох станкових і шести ручних кулеметах — готов'яться до вимаршу із Кам'янки, т. зн. могли вже вирушити, поки зв'язок до нас добрався.

Перший курінь, з наказу Деркача, виступив на край ліса коло Грушківки.

Розположивши сотні, курінний Петренко, сотник 1 сотні Василенко і я, стали на пункті, з якого видно було кам'янську дорогу. Минуло добрих півтора години, поки на обрії з'явилася ворожа колона.

Через якийсь час вона затрималася і стояла на місті досить довго. Перед нею крутилися на конях чотири верхівці — очевидно командіри. Через далековид пізнаю в одному із них „карателя" Лопату, який вимахуючи в бік лісу руками, очевидно інформував останніх про місцевість і можливу зустріч з нами.

Ще підчас нічної наради в штабі, само собою висунулося предложення, що Кам'янка має завдання задемонструвати, щоби відтягти в цей бік всі наші сили, а тим самим — дати можливість частинам, що наближалися стороною від Бобринської — без спротиву заняти Лубенці, Мельники і Медведівку.

Петренко дав наказ Василенкові, щоби той, балками і селом, непомітно перевів першу сотню і заховався з нею в порослій корчами балці. Ми виступимо із лісу і зав'яжемо з червоними бій на полях. Це відразу відтягне увагу ворога і облекшить Василенкові його завдання. Тоді ми почнем відступати з таким розрахунком, щоби підвести

вороже крило або тил під вдар першої сотні. Вся 1 сотня, почавши від сотника, складалася із старих вояків, була міцно здисциплінованою, добре озброєною, мала в складі понад 250 чоловік. Щоби Василенко не поспішив з виступом — курінний попередив його, щоби він не вступав в бій, поки не отримає наказу. З положення, яке ми проектували заняти на полях, зв'язок добіжить до нього балкою і городами вчас. Розходилося про те, що Петренко хотів зорієнтуватися підчас бою, чи краще 1 сотні вдарити на крило ворога, чи перепустити його і залишитися узаді, коли червоні — переслідуючи нас — поведуть свої лави до лісу.

2 і 3 сотня, розвинувшись в лави ще у лісі — рушили в напрямкові ворожої колони, яка ще стояла на місці.

Зауваживши нас, червоні заметушились і теж почали розсипатися в лаву.

Хвилин через двадцять на полях точився вже бій. Курсанти стріляли добре і за короткий час ми мали одного вбитого і трьох ранених. Наші три „максіми" і один „кольт", били виключно по лаві курсантів, що виділялася червоними околицями кашкетів і стрійністю ладу. Під час кількох коротких наступів курсанти мали значні страти але охоти наступати ще не тратили. Останні части ворожої лави відставали від них. Маневруючи наступами і відходами то одного, то другого крила, Петренко привів лінію фронту до потрібного нам напрямку. Від Василенка прибіг зв'язок з донесенням, що він заняв вже положення згідно з наказом.

В цей час з невидної звідти залізниці відкрив гарматний вогонь бронепотяг. Вогонь той видно ніким не направлявся і не коригувався, бо стрільна розривалися в різних місцях, що нічого спільного з боєм не мали.

Петренко передав по лаві наказ, щоби сотні поступово зменшували стрілянину, роблячи враження, що забракло набоїв. Через кілька хвилин передав наказ відступати — зпочатку лівому крилові, потім — правому. Курсанти були проти нашого правого крила, ближче до лісу.

Побачивши, що ми відступаємо, останні ворожі частини „бадьоро" рушили вперед.

Петренко дає мені наказ послати зв'язок до Василенка з наказом вдарити на праве крило ворога з фронту, коли воно порівняється з балкою. Караульники, міліція, карателі — кинуться тікати до курсантів і наroблять паніки. Це можна добре використати.

Тим часом курсанти таки добре натиснули на наше праве крило примусивши його до відступу дещо поспішнiщого від „тактичного"...

Вони доходили вже до лісу, коли ліве крило ворога порівнялося з балкою, де була захована 1 сотня.

(Продовження буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ХОРУНЖИЙ СИДІР ГОРБАЧЕВСЬКИЙ.

В дорозі з Кожухова на Соловки літом 1920. року від куль чекістів впав між іншими хорунжий Сидір Горбачевський — один з немногих розвідчих старшин І. Корпусу У. Г. А.

Покійний уродився 15. грудня 1890. року з Монастирисках, виростав як син судового урядника в Тлустім, а до ґімназії ходив в Коломиї, де і здав матуру в 1910 року. Опісля студіював і скінчив в 1914 році правничі студії у Львові. В австрійськім війську служив щойно від 1915 року при 15. п. п. Листопадові дні 1918. року застали його в Тлустім, де брав активну участь в перениманню влади, а потім в переводженню мобілізації і организуванню похідних сотень. З початком січня 1919. р. дістав він приділення в характері розвідчого старшини до І. Корпусу У. Г. А. і від того часу доводилося його в тім характері стрічати нераз в часі затяжних боїв на відтинку Угнова і Белза, а опісля в часі відворотів і наступів нашої армії як совісно і гідно сповняв аж до Чечільника свої обовязки. Побіч незвичайно совісного і працьовитого розвідчого старшини четаря Пекара, котрого короткий час заступав покійний на відтинках групи Угнів, а потім IX. Бригади, а котрий відай також загинув, належав покійний до тих, які не садизмом всяких к-рів, але

інтелігенцією і розумом здобували для нашої армії потрібні інформації про ворога, а для своєї праці у своїх і чужих пошану. — В. Й. П.

Подав Д-р С. Б.

Четар „Запасного Коша" в Белзі **ІВАН ЛІСЕЦЬКИЙ** (ур. 16. II. 1894 р. в Перемислові к. Белза, пов. Сокаль).

Після листопадового перевороту, вертає зі світової війни і голоситься до своєї Армії, яка тоді почала творитися. Приділений Командою „Запасного Коша" в Белзі, стає командантом одної, здається, третьої з черги сформованої в Коші сотні. Його сотня після короткого вишколу в Белзі, відходить на фронт під Варяж, де успішно боронить зайнятих нею позицій. Дня 3. лютня 1919. р., коли ворог почав наступати на цілім відтинку, чет. І. Лісецький прошитий кулею згинув. „Запасний кіш" стратив в нім одного з ідейних і так нечисленних старшин. Тіло Його похоронено в Перемислові, де він уродився в сел. родині. Могила Його мало замітна. Ідейна молодь Перемислова повинна дбати, щоби могила її односельчанина вказувала на те, що в ній спочиває один із кращих Борців за Волю. **С. Г.**

Четар V. сокальської бригади **МИРОН ГАЛАНЬ** (ур. 30. VII. 1896. в Белзі, повіт Сокаль).

8. XI. 1918. вертає з італійського фронту і голоситься в Команді „Запасного Коша" в Белзі на службу в рідній Армії. Деякий час повнить службу цензора в уряді поштовім у Белзі. Опісля на власне бажання відходить до Сокаля, а зі Сокаля, як старшина артилерист на фронт. Перших два тижні стоїть у Варяжи, опісля місяць у Вілбові, а вкінці, аж до травневого відвороту в Городищу варяжськім. З У. Г. А. переходить Збруч щоби тут пережити всі славні і трагічні її хвилі Тут занепадає на тиф і дня 20. січня 1920 р. умирає в с. Торканівці к. Балти.

До Архіву Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, передано в двох примірниках протокол, який списала окрема Комісія, визначена Командою V. бригади для переглянення та оцінення річей, які остали по Покійнім. Між іншими в тім протоколі мимоходом комісія підчеркнула ідейність і обовязковість цього старшини. Беручи це під увагу і жертви, які понесла рідня Покійного в часі визвольної війни, Комісія в імени Української Народньої Республики зобовязалася звернути Його майно родині.

Тому, що Ком-да бригади не могла доручити родині цей протокол, зладжено кілька його відписів і Ком-да дала їх кільком землякам Покійного, щоби вони, коли котрий з них верне домів,

доручили родині. Рідня таким чином одержала два примірники цього протоколу. **С. Г.**

СТРІЛЬЦІ ГЕРОЇ З ЯКУБОВОЇ ВОЛІ

До найкращих належать брати Сенюхи. Вони ще 1914 року охотниками вступили до стрілецьких формацій у Стрию. Попращали родичів, та виїзджаючи з села казали своїм ровесникам: „Все для України. Хто Її любить — той хай іде за нами..." Богаті батьки в тузі й померли не діждавши „соколів-синів". Погибли вони під Маківкою.

2. Духовим провідником місцевої „Січи" 1914 р. був Мих. Гаванчук ур. 1888 р., Ідейний, охочий, жертвенний, карний громадянин. Пішов на війну. По повороті в 1918 р. на поклик „Батьківщина в небезпеці" формує турток, заприсягає та іде на хирівський фронт. В обороні рідної землі згинув під Хировом від машинового кріса. Спочиває на кладовищі в Горохівцях.

3. На Великдень 1919 р. під Львовом у Наварії упав Олекса Жґута.

4. Микола Губицький помер на тиф під Одесою 1920 р.

5. Михайло Наливайко згинув без вісти на початку визвольної війни.

6. Гринь Кобрин син Василя згинув без вісти на початках визвольної війни.

7. Микола Кобрин син Василя згинув без вісти на початках визвольної війни.

8. Іван Кобрин — Антонів помер на тиф у польськім полоні.

9. Дмитро Кобрин помер на тиф у Винниці.

10. Василь Блажкевич помер з ран 1921 року.

11. Яким Мельник згинув підчас утечі.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

Мишуґа Лука др. Похід українських військ на Київ (Серпень 1919). Відень 1920. 16°, ст. 32. Вид. „Укр. Прапору“.

Мир з Україною перед парляментами Центральних Держав. „Віст. пол., літ. й життя“. Відень 1918, ч. 8, ст. 115—116; ч. 9, ст. 130—132; ч. 10, ст. 140—141.

Міко. Жалібний спогад. „Запор. Думка“. Стрілків 1921, ч. 33, ст. 2.

Перехід Запорож. див. на інтернацію.

Міко. Руйнація запілля (Партизанщина). Військовий нарис. „Запорожець“. Пикуличі 1920. 4°, ч. I, ст. 10—18; 1921, ч. 2, ст. 22—24; ч. 3, ст. 25—28.

Мінько І. Територіяльна система в червоній армії. „Табор“. Варшава 1927. 8°, ч. 4, ст. 48—61.

Місевич Кость. Бандурист Антін Митяй. „Літопис Ч. К.“. Львів 1931. 4°, ч. 9, ст. 11—12.

Причинки до біоґрафії повст. кобзаря.

Містостаршина Никифорчин І. сотні 2. гал. полку кінноти рятує товаришів з ворожого полону. Календар Ч. К. на 1925 р. Львів 1924. 8°, кал.-травень.

8. IV. 1920. Кол. Айґенфельд на Херсонщині, проти черв. Гер. вчинок. з іл.

Міхновський Микола ппор. Відносини до війни. Промова проголошена на першім військовім зїзді у Києві 6 травня 1917 р. Київ. 1917. 8°, ст. 17. Вид. Військового Т-ва ім. Павла Полуботка.

М. і Р. Зустріч і парада українського війська. „Розсвіт“. Раштат 1918. 4°, ч. 17, ст. 3—4.

Вхід укр. війська до Києва по вигнанню большевиків в лютім 1918 р. За „Роб. Ґазетою“. „Розвага“. Фрайштадт. 1918. 4°, ч. 14, ст. 5—6.

М. К. Ґенштабу ґенерал-поручник Микола Медзвецький. „Шляхом Незалежности“. Варшава 1930, ч. 2, ст. 161—162.

Причинки до біоґрафії.

М. К. Український правопис (по Огієнкові, Сімовичові, Левицькому та инш.). Табор Стрілків (Польща). 1921. 32°, ст. 24. В-во „Запорожець“, ч. I. К. Осв. Відд. І-ої Запор. Стр. Дивізії.

М. М. Велика річниця (6. XII. 1919 — 6. XII. 1922). „Укр. Сурмач“ Каліш — Щипіорно 1922, ч. 41, ст. 2.

Зимовий похід.

М. М. Великі події минулого (історичні спогади). „Укр. Сурмач“. Каліш — Щипіорно 1923, ч. 43, ст. 4—7.

Перша інвазія червоної Москви на Україну.

М. М. В польському полоні. „Воля“. Відень 1919, т. 5, ч. I, ст. 18—20.

М. М. 1917 — 18.5 — 1923. „Укр. Сурмач“. Щипіорно — Каліш 1923, ч. 53, ст. 5.

Шоста річниця заснування перших частин укр. війська: Полк ім. Богд. Хмельницького, полк. ім. гет. Павла Полуботка, полк ім. гет. Петра Дорошенка. Обєднання в І. сердюцьку Республиканську дивізію.

Могила над зеленим яром. „Нар. Вістник“. Луцьк 1927. 4°, ч. 29, ст. 2—3.

Настроєве.

„Молода Україна“. „Вістник пол., літ. й життя“. Відень 1918. 4°, ч. 41, 549—550.

Т-во б. полонених вояків.

Монкевич Борис. Берестейські мирові переговори в світлі мемуарів державних мужів Центральних Держав. „Наша Бесіда“ Варшава, 19. 4°.

Монкевич Борис. Бій під Крутами. „Поступ“. Львів 1929. 8° в.

Монкевич Борис. Дещо про співпрацю панцирних авт підчас оборони Києва в січні 1918 р. „Літопис Ч. К.“ Львів 1931. 4°, ч. 6, ст. 11—12.

Монкевич Борис. З останніх днів боротьби. „Літопис Ч. К.“ Львів 1932. 4°, ч. 6, ст. 4—7.

АУНР. Листопад. 1920. Поділля проти черв.

Монкевич Борис. Із днів змагання. (Уривок з воєнних спогадів). „Поступ“. Львів. 8° в., ч.7/8, ст. 207—211.

Монкевич Борис. Лицар незломний. Світлій памяти от. Петра Болбочана розстріляного українськими републиканськими військами 29. VI. 1919. „Поступ“. Львів. 8° в., ч. 6/7, ст. 198—203.

Причинки до біоґрафії. Його відкритий лист ч. 2.

Монкевич Борис, сотн. Нічний наступ Чорних Запорожців на с. Багринівці. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 10, ст. 14—16.

АУНР. Поділля. І. кін. п. Ч. Зап., жовтень 1920.

Монкевич Б. Піоніри Українського війська. „Табор“ Варшава 1927. 8°, ч. 4, ст. 9—18.

Богданівський полк. 1917.

Монкевич Борис. Полковник Болбочан у Києві. „Поступ“ Львів. 8°, ч. 3/4, ст. 106—111.

Монкевич Борис сотн. Слідами Запорожців. „Табор“ Варшава. 1927. 8°, ч. 5, ст. 63—82;

Осінь 1918. Зап. корп. в обороні східніх границь. Відступ перед москалями.

Монкевич Борис. Слідами нових Запоріжців. Замітки до історії Запоріжського Корпусу. „Наша Бесіда“ 1919, 4°, ч. I, ст. 8—9; ч. 2, ст. 8—11; ч. 4, ст. 12—13; ч. 5/6, ст. 8—10. (Нема закінчення).

Монкевич Борис, сотн. Слідами новітніх Запоріжців. Львів 1928. 8°, ст. 200, 16 іл., 8 схем. В-во „Добра Книжка“. Бібліотека історичних повістей.

Похід Запор. Корпусу ґен. Натієва від Житомира до Криму і до донецького водозбору. 1918.

Монкевич Борис, сотн. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. Зі схемами й ілюстраціями. Львів 1929. 8°, м. ст. 152, 3 під схемами, 10 карт з іл-ми і 6 ст.

Коротка іст. полку. Зимовий похід, бої в складі реґулярної армії. 1919—1920.

Мордалевич Ю. Лист Мордалевича. „Укр. Трибуна“. Варшава 1922. ч. 16, ст. 4.

Повст. отаман, по втечі.

Московсько-українська мирова конференція. „Вістник пол., літ. й життя“. Відень 1918. 4°, ч. 23, ст. 354—355; ч. 24, ст. 367—371; ч. 26, ст. 399—402.

Мошинський Евген пполк. Закон про поступовання в Штабових Судах. Офіціяльно. Варшава 1920. 8°, ст. 42.

Ухвалений Радою Міністрів і затверджений Гетьманом П. Скоропадським 21. VI. 1918. закон про орґанізацію військово-судових інституцій та їх компетенцію. Закон про деякі зміни і доповнення до тогож закону і закону 30. V. 1918 про підсудність військовим судам та про скасування законів 8. XI. 1918 р. і 6. X. 1919, затверджений Гол. Директорії С. П. 21. V. 1920. Інструкція Начальникам військових частин, при яких засновано військові суди, що до переведення виборів та складання реєстрів тимчасових суддів. Закон про поступовання в Штабових Судах, затверджений Гол. Директорії С. П. 4. VIII. 1920.

Мошинський В. Більшовики на Херсонщині. (Факти і враження самовидця). „Син України" Варшава 1921. 4°, ч. I, ст. 5—6.

Назв військових частин неподано.

Мошинський М. Василь Борщ. (З ґалерії повстанчих сильветів). Іл. Календар Канад. Українця на 1925 р. Вінніпеґ Ман. 1924. 8° в. ст. 62—63.

Херсонщина, враження.

Мошинський В. Сілуети повстанців. I. Василь Борщ. 2. Дід. „Син України". Варшава 1921. 4°, ч. 18/20, ст. 4—6.

Херсонщина.

М. П. З подій на Україні в часі нової революції. „Вільне Слово". Зальцведель 1917. 4°, ч. 100, ст. 2—3.

Большевицьке повстання у Києві 1917 р. в листопаді.

М. Р. Зустріч і парада українського війська в Києві. „Гром. Думка". Вецляр 1918. 4°, ч. 18. ст. 1.

М. С. Ґенерал Віталій Гудима. „Табор" Варшава 1929. 8°, ч. 10, ст. 100—101.

Начальник Мобілізаційної Управи Військового Міністерства. Некрольоґ, причинки до біоґрафії.

М. С. Симон Петлюра, 1-ий Почесний Член Української Спілки Воєнних Інвалідів. „Укр. Інвалід". Каліш 1927. 8° в., ч. 4, ст. 2—4.

Корот. біоґраф. нарис.

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

В споминах Ф. Мелешка „Глодоси в часі національної революції", поміщених в ч. 7—8 (липень—серпень 1934) „Літопису", треба справити такі помилки:

стор. 20. шпальта I. 5 стрічка з долини замісць Іван має бути Івон.
„ 21. „ I. 20 стор. з гори замісць „Всеукраїнських" має бути „Всеросійських".
„ 21. замісць ТВК має бути ГВК (Глодоське).
„ 22. шпальта I. стор. 22 з долини замісць „германської" має бути „гетьманської".
„ 23. шпальта II. замісць „злинчани" має бути „злинщани".

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 7—8. / Липень—Серпень 1934.

ЗМІСТ:

Редаґують: *Лев Лепкий і В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка

Навіть найбідніші можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ перше	тепер
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4·50	1·50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3·00	1·25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1·50	0·70
Слота, ст. 27	0·90	0·30
Зірка, повість ст. 181	4·00	1·75
Вадим, повість ст. 227	4·50	2·00
Василь Софронів: Грішник ст. 112	1·50	3·60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4·50	2·50
Берестейський мир — спомини і матеріяли ст. 320	8·00	3·50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3·90	3·90
Федір Дудко: Чорторий, ст. 180	3·50	3·00
Квіти і кров, ст. 192	4·00	2·00
На згарищах ст. 168	2·00	2·00
Глум, оповідання, ст. 56	1·20	0·50
Ґен. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3·50	1·50
II. До заняття Київа, ст 184	3·50	1·50
III. Кримський похід, ст. 164	3·50	1·20
IV. Доба Гетьманщини, ст. 117	3·00	1·20
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих, пригоди з воєн. часів ст. 262	5·00	2·00
М. Брилинський: Хрестний огонь, воєнні нариси, ст. 184	3·50	1·50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв війни	6·00	2·75
Д-р Степан Шухевич: Спомини		
II. Від квітня 1919 до липня 1919	4·00	2·50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4·00	2·50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4·00	2·00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4·00	2·00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4·50	2·00
Микола Галагаи: З моїх споминів:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4·00	1·90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4·00	1·90
III. 3-тий військовий зїзд — делеґація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4·00	1·90
IV. Дипльоматична місія в Румунії. — Дипльоматична місія на Угорщині. ст. 296	6·00	2·00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1·50		4·50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2·00	0·70
Михайло Костів: Джін-ґісхан граде ст. 102	3·00	1·20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні рядки. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3·00	1·20
Д-р Іван Максимчук: Гожухів. Траґічна доля решток УГА., ст. 100	2·80	1·10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3·50	1·50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I. і II.	8·00	3·50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14·00	6·00
Д-р Ганс Кох: Договір з Денікіном. Причинки до траґедії УГА на Вел. Україні від 1.XI.—17.XII. 1919	1·80	0·80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлик, ґенерал Людвіка XV., ст. 208	7·00	5·00
І. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2·80	1·20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6·00	2·50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I. II., ст. 540	21·00	8·00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6·00	2·50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	4·00	4·00
Пекло на землі	5·00	4·00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3·50	1·70
О. Бабій: Перші стежі, повість зі стрілецького життя	6·00	2·80
І. Борщак: Мазепа, життя і пориви великого Гетьмана	5·80	4·50
О. Попович: Відродження Буковини	2·60	1·20
Видання з 1934 р. без знижки:		для членів
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни	3·50	1·75
Календар-Альманах на 1934 рік	2·00	1·00
Степан Шухевич: Невідомий	4·00	2·00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплєту облекшуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“ Львів, вулиця Зіморовича ч. 20. -- Почтова скринка ч. 43.